

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ**

КАФЕДРА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

**«ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ»**

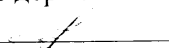
Студентка 2 курсу магістратури
заочної форми навчання
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
освітньо-наукової програми
«Місьцеве самоврядування»
Тарасова Юлія Вікторівна

Науковий керівник доктор наук з
державного управління, професор
Колтун Вікторія Семенівна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній
роботі немає запозичень із праць
інших авторів без відповідних
посилань

Студентка

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
регіональної політики від «__» _____ 20__ р., протокол № .

Завідувач кафедри регіональної політики, доктор наук з державного
управління, професор Колтун Вікторія Семенівна

Київ 2023

АНОТАЦІЯ

Тарасова Ю.В. Формування структури місцевого самоврядування в територіальних громадах.- Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньо-наукової програми «Місьцеве самоврядування» – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Зміст анотації. Магістерська робота присвячена дослідженню формування структури місцевого самоврядування в територіальних громадах. Для досягнення зазначеної мети було розглянуто сучасний стан наукової розробленості проблеми формування структури місцевого самоврядування в територіальних громадах, досліджено сутнісні основи структуроформуючих функцій місцевого самоврядування, проаналізовано зарубіжний досвід формування систем місцевого самоврядування.

Було опрацьовано Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні, розглянуто специфіку поточного етапу децентралізації в Україні, проаналізовано кращі практики формування структури місцевого самоврядування у вітчизняних територіальних громадах.

Досліджено вектори оптимізації функціонування органів місцевого самоврядування, запропоновано підходи до удосконалення процесів локальної демократії.

Ключові слова: децентралізація, структура, територіальні громади, проблема формування структури, реформування місцевого самоврядування.

ABSTRACT

Yu.V. Tarasova Formation of structures of local self-government in territorial volumes.

The qualification of the master's thesis on the creation of a degree of higher education of the second (master's) level of the school knows 28 "Public management and administration", specialty 281 "Public management and administration" educational and scientific program "Local Self-Government" - Scientific Institute of State Administration and State Service of Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, 2023.

Abstract content. The master's thesis is devoted to the study of the formation of the structure of local self-government in territorial communities. To achieve the specified goal, the current state of scientific development of the problem of forming the structure of local self-government in territorial communities was examined, the essential foundations of the structure-forming functions of local self-government were studied, and foreign experience in the formation of local self-government systems was analyzed.

The constitutional and legal principles of local self-government in Ukraine were worked out, the specifics of the current stage of decentralization in Ukraine were considered, and the best practices of forming the structure of local self-government in domestic territorial communities were analyzed.

The vectors of optimizing the functioning of local self-government bodies have been studied, and approaches to improving the processes of local democracy have been proposed.

Key words: decentralization, structure, territorial communities, the problem of structure formation, local self-government reform.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. Теоретичні засади формування структури місцевого самоврядування	
1.1. Сучасний стан наукової розробленості проблеми формування структури місцевого самоврядування в територіальних громадах	10
1.2. Сутнісні основи структуроформуючих функцій місцевого самоврядування	18
1.3. Аналіз зарубіжного досвіду формування систем місцевого самоврядування.....	31
Висновки до Розділу I.....	39
РОЗДІЛ II. Концептуальні основи функціонування структури місцевого самоврядування в Україні	
2.1. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні..	41
2.2. Специфіка поточного етапу децентралізації в Україні.....	63
2.3. Аналіз кращих практик формування структури місцевого самоврядування у вітчизняних територіальних громадах	70
Висновки до Розділу II.....	75
РОЗДІЛ III. Шляхи удосконалення форм та процесів у системі місцевого самоврядування в Україні	
3.1. Вектори оптимізації функціонування органів місцевого самоврядування.....	77
3.2. Підходи до удосконалення процесів локальної демократії.....	85
Висновки до Розділу III.....	91
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95

ВСТУП

Актуальність теми. Багато українських вчених присвятили свої праці проблематиці оптимізації та удосконалення організаційних структур місцевих органів виконавчої влади. Недостатньо уваги приділили науковці проблемам організаційної структури місцевих органів виконавчої в реаліях нових викликів, породжених повномасштабною агресією рф проти України та децентралізацією влади.

Серед напрямків реформи місцевого самоврядування варто відзначити необхідність адаптації організаційної структури місцевих органів влади не тільки з урахуванням вимог децентралізації, а й для створення абсолютно нових органів влади в територіальній громаді. Адже ефективна організаційна структура, яка побудована за принципом задоволення потреб та вирішення проблем регіонального розвитку, дозволить реалізувати повноваження місцевого самоврядування і створити умови для сталого розвитку територіальних утворень.

«Територіальна громада — жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр»^[29].

«Місцеве самоврядування – це право територіальних громад-добровільних об'єднань жителів сіл або жителів кількох сіл, селищ, міст у громади – самостійно вирішувати проблеми регіонального значення в рамках Конституції та законів України»^[10].

Територія територіальної громади (яка, в свою чергу, поділяється на старостинські округи) формує райони, декілька районів утворює область.

Основними ознаками територіальної спільності є територія спільного існування, наявність регіонально значущих спільних інтересів, соціальна взаємодія членів спільноти в процесі забезпечення цих інтересів, психологічна самоідентифікація кожного члена з спільнотою, спільна власність.

Згідно Конституції України, територія громад не є адміністративно-територіальною одиницею, проте має окремий код КАТОТТГ.

«Територіальна громада, адміністративним центром якої визначено місто, є міською територіальною громадою, якщо центром визначено селище, - селищною, якщо центром визначено село, - сільською»^[60].

Застосовуючи адміністративний поділ, який існує в Польщі по сусідству з Україною, її слід офіційно розділити на міську (включаючи тільки міста) і місько-сільську (включаючи сусідні села за межами міста). Наприклад, усі 12 міських громад у Житомирській області насправді є місько-сільськими, і всі міські громади у Вінницькій, Волинській, Івано-Франківській, Львівській, Полтавській, Сумській, Тернопільській та Хмельницькій областях однакові, а з 24 громад Київської області суто міська є 1 громада (Славутицька), решта 23 є місько-сільськими, а в Чернігівській області 2 громади є чисто міськими (Чернігівська та Прилуцька), а решта 14 місько-сільські. Є по одній такій громаді в Закарпатській (Ужгородській), Рівненській (Дубенській) та Чернівецькій (Новодністровській) областях. Але законодавство України, на відміну від законодавства Польщі, не передбачає такого розподілу. Незалежно від того, чи має міська громада сільське поселення або в межів ключено лише місто, громада називається міською.^[60]

Мета і завдання дослідження. Основною метою дослідження є обґрунтування засад формування структури місцевого самоврядування в територіальних громадах.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні основні завдання:

- 1) розглянути сучасний стан наукової розробленості проблеми формування структури місцевого самоврядування в територіальних громадах;
- 2) дослідити сутнісні основи структуроформуючих функцій місцевого самоврядування;
- 3) проаналізувати зарубіжний досвід формування систем місцевого самоврядування;

- 4) опрацювати Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні;
- 5) розглянути специфіку поточного етапу децентралізації в Україні;
- 6) проаналізувати кращі практики формування структури місцевого самоврядування у вітчизняних територіальних громадах;
- 7) дослідити вектори оптимізації функціонування органів місцевого самоврядування;
- 8) запропонувати підходи до удосконалення процесів локальної демократії.

«Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, ухваленою Кабінетом Міністрів України 1 квітня 2014 року, громади визначено адміністративно-територіальними одиницями базового рівня»^[57].

«12 червня 2020 року Кабінет Міністрів України прийняв 24 розпорядження щодо визначення адміністративних центрів та затвердження територій громад областей»^[82].

«В результаті в країні створено 1469 територіальних громад (в т.ч. 31 тергромада на непідконтрольній території в межах Донецької та Луганської областей)»^[82].

«25 жовтня 2020 року пройшли перші вибори місцевих голів та депутатів місцевих рад у 1420 з 1469 громад (у 19 громадах Донецької та Луганської областей через безпекові питання перші місцеві вибори не відбулися. Там діють військово-цивільні адміністрації)»^[82].

«Згідно із статтею 140 Конституції України місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, тобто через певний структурно-організаційний механізм, який іменується системою місцевого самоврядування»^[10].

«Відповідно до статті 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі - Закон)

Система місцевого самоврядування включає:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
- сільського, селищного, міського голову;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- органи самоорганізації населення» [29].

«У містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до цього Закону можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого органу» [29].

У середині системи можна виділити 2 організаційних елемента:

- ✓ система місцевого самоврядування в цілому
- ✓ система автономії окремих регіонів-сіл, селищ, міст.

У даній статті в основному розглядається загальна система місцевого самоврядування.

Вичерпний перелік суб'єктів місцевого самоврядування визначений частиною 1 статті 5 Закону [29].

Частиною 2 статті 5 Закону визначено деталі формування системи самоврядування у конкретному населеному пункті – у містах з районним поділом. Стосується це районних у місті органів самоврядування [29].

Слід зазначити, що район та район у місті є різними за своїм поняттям адміністративно – територіальними одиницями. Отже, органи самоврядування і їх характеристики будуть різними.

Об'єктом дослідження є система місцевого самоврядування в Україні.

Предметом дослідження є формування структури місцевого самоврядування в територіальних громадах.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження послужили загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Були використані наступні методи – аналіз (проаналізований зарубіжний досвід децентралізаційних реформ, трансформаційні тренди комплексу повноважень українських міст; узагальнення (поєднанується в дослідженні в процесі аналізу частини сучасної правової системи України з точки зору децентралізації, в результаті предмет познається в цілому); наукова індукція (заснована на конкретних прикладах трансформаційних трендів комплексу повноважень українських міст зроблені загальні висновки про властивості децентралізаційної реформи); конкретизація (досліджено зарубіжний досвід децентралізаційних реформ в умовах їх існування та історичного розвитку); моделювання (змодельована ефективна структура комплексу повноважень міської ради); спостереження; діалектичний метод пізнання (вивчені загальні моменти, зв'язки і закономірності децентралізаційних процесів в Україні) тощо.

Практична значимість отриманих результатів залежить від того, що наукові висновки, узагальнення і пропозиції, представлені в дослідженні, представляють як науковий, так і теоретичний і практичний інтерес:

-в област і наукових досліджень -в процесі використання розробки в ході наукових конференцій, круглих столів, семінарів, підготовки монографій- у правотворчій сфері – для удосконалення законодавства в сфері формування структур територіальних громад;

- в навчальному процесі – при написанні підручників.

Структура і обсяг роботи. Робота представлена на 113 сторінках формату А4 і складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, який включає 98 найменувань.

РОЗДІЛ І.

Теоретичні засади формування структури місцевого самоврядування

1.1. Сучасний стан наукової розробленості проблеми формування структури місцевого самоврядування в територіальних громадах

Місцеве самоврядування в Україні є одним з найважливіших інститутів демократії становить одну з головних основ конституційного ладу. Інститут місцевого самоврядування України закріплений у Конституції України, Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні" та інших нормативних правових актах. Право місцевого самоврядування є невід'ємним елементом правової системи багатьох країн світу.

«Проблематика місцевого самоврядування все частіше й частіше стає предметом політологічних та інших досліджень. Україна й сусідні країни в такому контексті зовсім не є винятком. Однак це особливо очевидно в тому випадку, коли місцеве самоврядування реформується чи уповноважується, в тому числі шляхом процесів децентралізації влади, які щонайбільше актуальними стали в тому числі й в Україні, зокрема починаючи з 2014–2015 рр., коли в нашій державі було ініційовано певні реформи в такому напрямі. Проте Україна в такому питанні зовсім не є ізольованою від довколишнього політичного процесу й академічного середовища, оскільки її політичні функціонери й теоретики неодмінно звертаються чи принаймні повинні звертатись до досвіду розвиненіших у такому розумінні країн – передусім Польщі, однак і в цілому країн регіону ЦентральноСхідної та Східної Європи, – зокрема до тих, в яких процеси децентралізації влади й вдосконалення місцевого самоврядування було розпочато навіть завершено значно раніше. А це своєю чергою неодмінно актуалізує постановку тематики становлення та розвитку академічної проблематики місцевого самоврядування та децентралізації влади, а також їхнього взаємозв'язку в регіоні Центрально-Східної та Східної Європи»^[1].

Зазначені наукові проблеми держави в даний час представлені досить значною кількістю досліджень, в тому числі написаних західними вченими і вченими з країн Центральної та Східної Європи. Зрештою, існує величезний і

зростаючий попит як на теоретико-методологічні, так і на практичні політологічні дослідження, які зосереджуються на рівні місцевої політики, місцевої демократії, місцевої автономії або, загалом, на своєрідному мікрорівні політичних процесів. Крім того, таких досліджень зараз так багато і їх стає все більше, що немає сенсу перераховувати або групувати авторів, а скоріше зрозуміти, яке волюційно відбувається формування цієї аналітичної проблеми в політології, як в цілому, так і в профілях політології в Західній і Східній або Центральній Європі. Важливо розвинути і прояснити певну логіку щодо того, що сталося, і як її поточний стан є композиційним.

Огляд стану наявної наукової та академічної літератури дає розумні підстави вважати, що наприкінці ХХ сторіччя вивчення місцевої автономії та децентралізації влади практично було відсутнє в політології країн регіону Близького Сходу та Східної Європи, включаючи Польщу, але, перш за все, в Україні.

Мабуть, найважливішою причиною цього є централізована політична система, яка часто не допускала існування реальних органів місцевого самоврядування як об'єктів вивчення або не дозволяла існування реальних органів місцевого самоврядування як об'єктів вивчення.

«Ще однією причиною була або є досить значна відокремленість політичної науки в регіоні, спричинена наявністю догматичних припущень та обмежень, перейнятих від періоду комуністичних режимів. Така ізольованість і догматичність, звісно, була неоднаковою в різних посткомуністичних країнах Європи, зокрема більш вираженою в Україні (й Східній Європі) й менш вираженою в Польщі (й Центрально-Східній Європі), хоч і безумовно характеризувала країни колишнього «Східного блоку» й зумовлювала або досі зумовлює відділення та розмежування наукового життя та політичної практики як між окремими країнами регіону, так і між ними й більш демократичними країнами Західної Європи тощо. Однак це не означає, що дослідження місцевого самоврядування та процесів децентралізації влади, особливо в міжнародній політичній науці, були повністю відсутніми в комуністичних і

посткомуністичних країнах Європи на стику епох. Крім того, академічна ізоляція характеризувалась і тим, що не лише вчені комуністичних і посткомуністичних країн Європи готували й публікували мало робіт про місцеве самоврядування та децентралізацію влади, а й західні науковці, які займались місцевими органами влади й місцевою політикою. Адже спочатку вони не мали виходу на цей регіон як на територію за «залізною завісою», а згодом не бажали його досліджувати як сферу, яка була або досі є поза рамками їхніх інтересів як своєрідна академічна напівпериферійна територія»^[1].

«Але ситуація після колапсу СРСР і системи Варшавського договору, зокрема інтенсивно з другої половини 90-х років ХХ століття, почала мінятися – спершу в країнах Центрально-Східної Європи (й у Польщі), які були ближчими до Західної Європи, а згодом (інколи через кілька десятиліть) і в країнах Східної Європи (й України), які теж почали євроінтеграцію та для яких актуальною стала проблема децентралізації влади. Тому саме із цього моменту розпочався відлік часу розвитку тематики місцевого самоврядування та централізації чи децентралізації влади (в тому числі в контексті демократизації чи автократизації влади) в країнах Центрально-Східної та Східної Європи, зокрема в Польщі й Україні»^[1].

«Розвиток тематики, з однієї сторони, мав і має теоретичне, методологічне й емпіричне підґрунтя в західній політичній науці, але з іншої сторони зумів пройти й власні етапи розвитку й розширення – як регіонально, так і в кожній окремій країні аналізованого регіону»^[1].

«На стику 80-х і 90-х років ХХ століття були опубліковані важливі західні або міжнародні монографії, які стосувались вироблення типології європейських систем місцевого самоврядування, зокрема за авторством Е. Пейджа й М. Голдсмита, П. Джона, Й. Гессе й Л. Шарпе, і все ще є впливовими й цитуються в інших наукових дослідженнях»^[1].

«У них виокремлено спочатку двокомпонентну (північна й південна), а згодом трискладову (наполеонівська, англосаксонська й центрально-

північноєвропейська) схеми моделей місцевого самоврядування суто в країнах Західної Європи»^[1].

«А тому вони важливі для регіону Центрально-Східної та Східної Європи здебільшого лише теоретично й методологічно, що було характерно й для інших пізніших міжнародних розвідок, передусім за авторством Дж. Лафліна, аж до моменту завершення євроінтеграції в країнах Центрально-Східної Європи, а також чинно притаманно для майже всіх наукових досліджень про країни Східної Європи, які й досі не є членами ЄС, через що не постають чи майже не постають об'єктом порівняння проблематики місцевого самоврядування»^[1].

Ця логіка також характерна для вивчення змісту і суті процесу і реформи децентралізації влади в контексті місцевої автономії, особливо в її політичній, адміністративній та фінансовій складових, на прикладі західноєвропейських країн як специфічного вектора, якому необхідно наслідувати переважно на "Сході".

Докінця ХХ-початку ХХІ століття не було публікацій вчених, особливо з країн Центральної та Східної Європи. Це всебічно або відносно актуально в цих регіонах і навіть у цих країнах. Однак були роботи, які стосувалися конкретних тем наприклад західноєвропейських країн і були підготовлені як теоретичні, особливо у взаємозв'язку між децентралізацією влади і демократією, місцевою автономією, участю на місцевому рівні і розширенням повноважень органів влади, а також демократизацією з акцентом на всю систему місцевого самоврядування, вчені і практики представники "Сходу" зосередилися на них як на фундаментальних.

«Серед таких досліджень чи не найважливішими свого часу були й залишаються доробки за авторством Р. Бірда, А. Джунейда, Дж. Літвака, Е. Паркера й Д. Рондінеллі, які стосуються визначення поняття децентралізації влади, зокрема у форматі деконцентрації, делегування та деволуції»^[1].

Вони успішно заявили, що такі форми децентралізації влади розрізняються рівнем, на якому центральний уряд готовий розділити політичні, адміністративні та фінансові повноваження і відповідальність з місцевою владою.

«Також наукові доробки із цього блоку, в тому числі за авторством Т. Ведельда, Дж. Літвака й Дж. Седдон, присвячені взаємному зв'язку між децентралізацією та демократизацією влади й розширенням участі, прав і можливостей органів місцевого самоврядування. Адже в них зазначено, що успішна й демократична децентралізація влади й гарантує, і вимагає місцевої участі, зокрема щоби забезпечити відповідність місцевого самоврядування локальним потребам»^[1].

У багатьох ранніх наукових публікаціях з децентралізації влади розглядаються фундаментальні переваги місцевої автономії, краща мобілізація і більш ефективний розподіл місцевих ресурсів, креативність, інновації та адаптивність програм регіонального розвитку, можливості для участі в прийнятті регіональних рішень і т.д., особливо у формі зближення політиків з громадянами. Основні дефекти влади у вигляді централізації та обмеження влади спільноти, а також її номінальної або формалізованої децентралізації.

«Ці ідеї представлено в академічних напрацюваннях таких науковців, як О. Афзар, К. Джонсон, С. Каконен, Дж. Манор, П. Мегер, Я.М. Отто, Р. Прудхомме, В. Танзі, Г. Фреркс та інші^[1]. Як наслідок такого теоретико-методологічного прориву, але дещо пізніше – на початку ХХІ століття – з'явилися наукові праці, які були не тільки теоретично, а й практично орієнтованими й порівняльними щодо питань функціонування місцевого самоврядування за умов децентралізації влади, зокрема передусім на прикладі країн Західної Європи, а також меншою мірою й інших регіонів світу, але все-таки не країн Центрально-Східної та Східної Європи»^[1].

«Першими з таких праць виявились наукові статті й матеріали конференцій за авторством Г. Бленда, К. О'Нейла, Дж. Хопкіна, А. Шакеля тощо, підготовлені й опубліковані в першій декаді ХХІ століття, в яких на прикладі різних країн схарактеризовано й порівняно місцеве самоврядування в контексті багаторівневого управління, територіальної організації та систем політичної, адміністративної та фінансової децентралізації влади»^[1].

«Однак найголовніше те, що в цей період світ побачили перші монографічні видання, присвячені порівнянню децентралізаційних процесів у різних країнах і регіонах світу, передусім у Західній Європі й Латинській Америці, зокрема за авторством П. Бардхана й Д. Мукхерйе, К. О'Нейла, А. Монтеро й Д. Самуельса, Р. Скаллі й Р. Він Джонса»^[1].

«У другій декаді ХХІ століття цей напрям порівняння децентралізації влади й розвитку місцевого самоврядування в різних регіонах світу було продовжено, але тепер вже з поміщенням у нього країн Центрально-Східної Європи, але й досі з виключенням країн Східної Європи»^[1].

«Зі значного масиву публікацій, які побачили світ у цей час, уваги заслуговують наукові статті й матеріали конференцій, авторами яких стали Г. Балдершейм, Г. Бек, Х. Бек, Х. Бертрана, Г. Воллманн, М. Дебус, Н. Керстінг, А. Лідстрьом, Й. Мюллер, Н. Хайнелт та інші вчені. Однак найбільше значення має те, що в означений період були опубліковані перші монографії, зокрема за авторством таких дослідників, як В. Бартлетт, С. Малековіч, В. Монастіріотіс, а також К. Антві-Боасіако й П. Чані, в яких увагу було сфокусовано, з однієї сторони, на звуженні географії об'єкта дослідження з Європи чи ЄС на їхні окремі регіони, але водночас, з іншої сторони, на розширення географії охоплення досліджуваної тематики з регіонального рівня на глобальний чи міжрегіональний»^[1].

Спільною рисою дослідження децентралізації влади було те, що цей процес інтерпретувався як політично вмотивований і спрямований впершу чергу на "справжню" демократичну децентралізацію влади. Це пов'язано з тим, що політична децентралізація майже відразу була сприйнята як процес, який повинен або, принаймні, може бути збалансований адміністративними та фінансовими аспектами, що визначають особливості муніципальної системи.

Насправді всі ці аспекти децентралізації часто були суто технічними питаннями, пов'язаними з перерозподілом повноважень, відповідальності та фінансових ресурсів при наданні державних послуг між різними рівнями державного управління.

Особливістю ранніх досліджень децентралізації влади було те, що, хоча вони не мали безпосереднього відношення до Близького Сходу та Східної Європи, вони були зосереджені на оцінці громадянського суспільства, на тому, як місцеві організовані групи можуть реагувати на різні стимули та обмеження, і в цілому на нових рамках децентралізації влади. Створена структура влади і відколосалася від централізованої держави.

«Однак із початку 90-х років ХХ століття на заході все-таки почали з'являтися праці, які намагались зафіксувати реформи в секторі децентралізації влади й появу нових систем місцевого самоврядування в східній частині європейського континенту, тобто в країнах Центрально-Східної та Східної Європи, зокрема за авторством Р. Беннета, Дж. Лафліна, А. Лідстрьома, Х. Хайнельта, Ф. Хендрікса, Н. Хлепаса»^[1].

Однак їх особливості та недоліки полягають у тому, що вони розглядали первісну країну так званого "Східного блоку" як однорідну групу. Її слід позначити в цілому як додатковий тип системи місцевого самоврядування, яка виділялася на заході континенту.

«Подібну логіку застосовували й у контексті аналізу місцевого самоврядування та процесів децентралізації влади в рамках входження країн ЦентральноСхідної (але не Східної) Європи до механізмів європейського багаторівневого й демократичного урядування. Це помічаємо в наукових розвідках таких вчених, як П. Блоккер, К. Давлі, Н. Дейвас, С. Ділей, А. Кемпбелл, Е. Коулсон, К. О'Двайєр, Дж. Шерпріл, які з'явилися у другій половині першої декади ХХ століття»^[1].

Вони показують, що регіони Центральної та Східної Європи є своєрідною опозицією та імітаційною формою розвитку місцевої влади в Західній Європі, але вони сприймаються як монолітні варіанти на відміну від інших регіонів та частин світу, особливо Східної Європи.

«На противагу дещо відмінну аналітичну конструкцію було ініційовано на початку другої декади ХХІ століття, коли регіон Центрально-Східної та Східної Європи в сенсі децентралізації влади й місцевого самоврядування почали

розглядати відокремлено й самотньо в порівнянні з країнами Західної Європи. У цей час з'явилися знакові компаративістські й монографічні праці із цього приводу, авторами яких були Ф. Бафойл, Ф. Палермо й С. Пароларі, але лише у 2014 р. польський науковець П. Свянєвіч запропонував емпіричну типологію систем місцевого самоврядування в регіоні, зокрема аналогічно тому, як це раніше робилось у Західній Європі»^[1].

«Однак тільки в останнє десятиліття було зроблено спробу міжнародної політичної науки інтегрувати «Захід» і «Схід» в означеному аналітичному контексті, підготувавши типологію, яка охоплювала б обидві частини європейського континенту, й це було зроблено в дослідженнях таких авторів, як С. Кульманн, П. Свянєвіч, Х. Хайнелт, Н. Хлепас, К. Штайверс»^[1].

«Доповнюється це й тим фактом, що нині дедалі більше науковців із країн Центрально-Східної та (меншою мірою) Східної Європи публікують свої дослідження про місцеве самоврядування та децентралізацію влади в західних міжнародних виданнях, навіть попри те, що таких публікацій ще на початку 90-х років ХХ століття майже не було. Крім того, нині зростає саме порівняльний профіль досліджень вчених із різних країн регіону, які аналізують місцеве самоврядування або бінарно, або регіонально, а не так, як раніше – у форматі одинарних випадків, що можна засвідчити, приміром, публікаціями таких місцевих і немісцевих (для регіону) вчених, як В. Братіч, Г. Райт, Г. Сооса, Г. Тока тощо»^[1].

Однак лише наприкінці 2000-х років кількість статей, підготовлених та опублікованих місцевими науковцями з муніципальних питань у регіонах, стала значно більшою за публікації західних авторів.

Хоча Центральна, Східна та Західна Європа все ще непропорційно представлені в центрі уваги міжнародних досліджень, особливо в порівнянні з рештою світу. В даному випадку ситуація набуває певного забарвлення через те, що найбільш цитовані дослідження належать не місцевим вченим, а західним вченим, які є авторами порівнянь в регіональному масштабі.

Але в другій декаді ХХІ століття в регіоні передусім Центрально-Східної Європи все-таки з'явилися наукові доробки про децентралізацію влади й місцеве самоврядування, зокрема за авторством М. Брусіса, Д. Клімовскі, С. Рістескої та П. Юптнера ^[1], це також починає активно розглядатися західними експертами. У них є відносні ознаки формування систем місцевого самоврядування та демократизації і децентралізації влади в країнах аналізованого регіону, особливо щодо західноєвропейських країн, які стали на шлях європейської інтеграції після падіння комуністичного режиму.

Але найголовніше полягає в тому, що країни Центральної та Східної Європи, а також східно європейські держави, як описано в монографії таких вчених, як Ю. Немец, Ф. Охрана, М. Плачек і М. Пучек ^[25], а також Л. Сікора й К. Станілов ^[31] мають зовсім іншу систему місцевого самоврядування.

1.2. Сутнісні основи структуроформуючих функцій місцевого самоврядування

У всіх демократичних країнах Місцеве самоврядування вважається важливим компонентом адміністрації, необхідним доповненням і компенсацією центрального уряду, а також свідченням політичного благополуччя суспільства. У цьому контексті дуже зрозумілий зростаючий інтерес до питання місцевої влади в країнах світу. У державах, які займаються демократичним транзитом, проводяться інтенсивні реформи місцевих органів влади.

«У сучасній Україні місцеве самоврядування почало функціонувати практично *ab tabula rasa* — "з чистого аркуша": його історичні традиції, зруйновані в силу комплексу причин у роки радянської влади, реалізуються в нових історичних умовах, етіологічно стикаючись на цьому шляху з довгим рядом проблем політичного, адміністративного, правового, соціального, економічного характеру» [8].

Ефективність вирішення цих проблем безпосередньо пов'язана з розумінням суті місцевої влади, її місця і ролі в процесі демократизації системи управління суспільством.

На думку багатьох дослідників в області державного управління, через поняття "феномен місцевого самоврядування" бажано прояснити суть місцевого самоврядування як незвичайного явища, прояснити сприйняття його місця і ролі в процесі демократизації адміністративної системи. [8].

Саме тому ми переконані, що феномен місцевого самоврядування слід представляти як складне, комплексне багатогранне соціально-політичне явище, що розкриває його дуалістичну природу. Тобто вона існує в 2-х іпостасях - з одного боку, відображаючи багато вимірну природу цього явища, а з іншого - ускладнюючи його онтологічні особливості [8].

Місцеве самоврядування як феномен розглядається рядом вітчизняних вчених, досить зупинитися на кількох публікаціях останніх років. Тому Камінська Н.В. в монографії "Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз" (2010) робить спробу дослідити Місцеве самоврядування як соціальний феномен, стверджує його актуальність і інтерпретує як "одне з прав громадян, право місцевих спільнот самостійно організовуватися і здійснювати місцеві справи, а також організаційно-правові форми здійснення державної власті.

Відображаючи природу місцевого самоврядування, автор намагається, перш за все, продемонструвати його місце в державній системі громадянського суспільства, його взаємозв'язок з місцевими органами влади, демократією та іншими категоріями, а також прояснити роль і значення цього явища для населення.

Зимогляд В.Я. у статті " Місцеве самоврядування як феномен культури" Місцеве самоврядування розглядається як культурний феномен і результат соціокультурного розвитку, правильно підкреслюючи "важливість врахування соціокультурних аспектів і законодавчих засад для розвитку місцевого самоврядування в Україні" [6].

«Бурега В.В. в статті "Соціальний феномен державного управління та місцевого самоврядування: точки зіткнення" пропонує спробу проаналізувати Державне управління та місцеве самоврядування як компоненти соціального управління, а саме "феномен спільного життя". Автор також використовує діючу "субординаційну" модель соціального управління, що визначає пріоритет рівнів управління на користь держави, як основу для вироблення векторів управління в процесі вирішення проблем суспільного розвитку на основі забезпечення справжньої рівності у функціонуванні соціальних систем місцевого значення; уряд та адміністрація намагається сформулювати висновки про доцільність переходу до моделі "публічного партнера", що забезпечує баланс»[2].

«Трактування феномену місцевого самоврядування з метою конкретизації сутності місцевого самоврядування, визначення його місця й ролі в процесі демократизації системи управління суспільством, є досить популярним і розмаїтим, залежно від цілей і завдань наукових робіт дослідників.

Місьцеве самоврядування визначається як форма організації влади на місцях, яка забезпечує самостійність вирішення громадянами питань локального масштабу з урахуванням історичних, національних і культурних традицій, характерних для конкретної території. Така форма реалізації влади означає, що населення й сформовані ним органи місцевого самоврядування беруть на себе відповідальність за управління справами територіальної громади, максимально активізуючи взаємодію державних структур та органів місцевої влади» [8].

З монографії деяких рецензентів випливає, що наука накопичує знання про місцеві органи влади. Але феномен місцевого самоврядування слід враховувати з урахуванням постійно мінливих умов її функціонування, що особливо важливо для України в 2014-2017 роках, коли формуються нові реалії—динамічно розвивається суспільство, набуває нових якостей завдяки політичним і соціальним реформам для розвитку демократично орієнтованого громадянського суспільства [13] [14] [15].

Крім того, феномен місцевого самоврядування слід охарактеризувати як складне, комплексне і багатогранне явище, як дуалістичний феномен, що

поєднує в собі елементи державного і соціального принципів, оскільки це автономне співтовариство людей з конфліктами інтересів в політичних, економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших питаннях.

Один з найвідоміших дослідників місцевого самоврядування А. Нортон, запропонував східноєвропейським колегам таку рекомендацію: "Досвід Заходу показує, що природа політичної системи є загалом найбільш варіативний та проблематичний аспект місцевого самоврядування. Це також найбільш складна сфера для запозичення. Технічні питання такі, як менеджмент, бюджетнофінансові процеси та мистецтво необхідні для забезпечення окремих сфер послуг, являють собою набагато більш легке поле для запозичення з досвіду інших країн. Але ці предмети не лежать у серцевині місцевого самоврядування як демократичного інституту"[22].

Відповідно до Конституції України місцеве самоврядування вважається основоположним принципом здійснення влади в суспільстві і державі і разом із принципом поділу влади утворює адміністративний устрій демократичної правової держави.

Визнання місцевої автономії фундаментальною складовою демократичних інститутів та конституційним принципом організації та здійснення влади в суспільстві та державі вимагає встановлення системи децентралізованого управління та інших принципів взаємовідносин між центральними органами влади.

Зміцнюючи, порівняно з ситуацією централізації та концентрації влади, можна очікувати більшого поживлення органів місцевого самоврядування.

«Стаття 7 Конституції України наголошує, що "в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування"[10]. Розгорнута дефініція місцевого самоврядування міститься в статті 140 Конституції України: "Місцеве самоврядування є правом територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і Законів України". І далі: "Місцеве самоврядування здійснюється

територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ і міст, є районні та обласні ради. Питання організації управління районами в містах належать до компетенції міських рад. Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна"»[10].

«Проаналізувавши вищезазначену статтю Конституції України дозволяє зробити такі висновки:

1. Місцеве самоврядування не є самодостатньою метою, але постає як засіб поліпшення якості життя громадян цього територіального утворення.

2. Місцеве самоврядування націлене в основному на вирішення проблем місцевого значення, однак це не виключає вирішення муніципальними органами завдань регіонального або загальнодержавного масштабу; але їх рішення необхідно здійснювати тільки в суворій відповідності до законодавства та за умови забезпечення органів місцевого самоврядування необхідними організаційними, матеріальними й фінансовими ресурсами.

3. Місцеве самоврядування фундується на системі принципів, основним із яких є принцип безпосередньої відповідальності за прийняті рішення.

4. Місцеве самоврядування передбачає застосування різноманітних форм прямого волевиявлення громадян: місцеві референдуми, збори, вибори та інше.

5. Неодмінним компонентом місцевого самоврядування є наявність у територіальних утвореннях виборних органів місцевої влади» [8].

Враховуючи той факт, що місцеве самоврядування є більш складним і багатогранним соціально-політичним явищем, ніж здається при аналізі норм Конституції і законів України, які визначають принципи його функціонування, стає зрозуміло, чому навколо нього традиційно виникали і продовжують виникати гострі суперечки, мета яких це спроба визначити природу і сутність

феномену місцевого самоврядування. Більш того, в епіцентрі цих дискусій знаходиться не питання про те, що таке місцеве самоврядування насправді, а про те, як інтерполювати його в систему поглядів конкретного дослідника, яка в більшій чи меншій мірі заснована на відповідних економічних, політичних та інших інтересах.

Суперечки навколо цього питання не припиняються: місцеве самоуправління — це лише компонент громадянського суспільства чи воно є складовою частиною державного організму, соціальнополітична спрямованість якого полягає в реалізації завдань, трансльованих державою?

Наприклад, визначення наявності повноцінних взаємин між місцевим самоврядуванням і державою немає підстав включати місцеві органи влади в державний механізм, який визначає тільки як елемент громадянського суспільства. В. Шаповал відстоював іншу позицію, спираючись у своїй теоретичній конструкції на функціональну схожість місцевого самоврядування та адміністративних органів влади, однієї з ланок механізму держави, але не її апарату [21] [92].

Основним методологічним критерієм характеристики місцевої влади має бути її визначення як феномена суспільного життя, що взаємно доповнює принципи автономії держави. З огляду на це взаємодоповнення, можна пояснити розбіжність між положеннями частини 2 статті 5 Конституції про те, що "носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ"[10], який здійснює її "безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування"[10] та частини 1 статті 140, відповідно до якої «місцеве самоврядування є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [10].

Основний закон України трактує місцеве самоврядування у двох варіантах, що, з одного боку, відображає багатовимірну природу цього явища, а з іншого — ускладнює його онтологічні особливості. Така двоїста природа місцевої автономії також простежується в деяких статтях Конституції і в нормах

українського законодавства і, звичайно ж, продовжує стимулювати наукові дослідження в цьому напрямку. [10] [29].

У першому втіленні місцеве самоврядування виступає як інститут громадянського суспільства, будучи ефективною формою самоорганізації населення. Що стосується політико-правових рішень сутності влади, які відбуваються безпосередньо в системі місцевого самоврядування, то позиції вчених з цього питання різні: соціальні групи, об'єднані з різних причин (в тому числі територіальним), демократично і в рамках верховенства закону, вирішують проблеми регіонального значення без втручання зовнішніх органів влади, включаючи державні органи.

Тому, за словами В. Шаповала, виходячи зі змісту Конституції, в теорії може бути використано поняття публічної влади, єдиним джерелом якої є народ. Складовими цієї влади є влада держави і влада місцевого самоврядування, перша здійснюється органами державної влади, а друга – місцевим самоврядуванням. В. Шаповал вважає, що, тільки спираючись на вищевикладену тезу, можна реально коментувати положення частини 2 статті 5 Конституції України про те, що "народ здійснює владу ... через органи державної влади та органи місцевого самоврядування" та вирішувати розбіжності між конституційними дефініціями — "єдиним джерелом влади в Україні є народ" і "місьцеве самоврядування є правом територіальної громади" [21].

Максимально наближеним до реальності правового життя держави нашої країни є положення, в якому роз'яснюється конституційне походження місцевого самоврядування в уряді, джерелом якого не є представники в масштабі громади, оскільки влада лежить в законі, апіорі, в державі відбивається воля всього народу.

Логічно зробити висновок, що при такому підході люди можуть стати джерелом влади трохи більше: по-перше для органів державної влади і по-друге для органів місцевого самоврядування (але, як і інші спільноти людей) можуть бути не тільки джерелом влади. Більше того, навіть якщо припустити, що влада народу як джерела поділяється на владу територіальної громади (муніципалітету), яка здійснюється державою та органами місцевого

самоврядування відповідно, немає жодних сумнівів у тому, що влада народу як джерела залежить від їх зовнішнього прояву.

«Вищевикладене дає підстави для таких тверджень:

1. Держава передає органам місцевого самоврядування окремі повноваження, в тому числі — повноваження органів державної виконавчої влади, передаючи в муніципальну власність матеріальні ресурси, фінансові кошти тощо.

2. Державна влада не протирічить принципу відносної самостійності місцевого самоврядування, визначаючи при цьому правові межі його автономності, що унеможлиблює опозицію місцевого самоврядування по відношенню до держави.

3. Самостійність місцевого самоврядування в межах його повноважень свідчить проте, що Конституція України визначає його не тільки як елемент громадянського суспільства, але і як відносно незалежний структурний компонент державного механізму.

4. Визнаючи місцеве самоврядування тільки як складову частину громадянського суспільства, держава позбавляється можливості активно впливати на процес його функціонування: встановлювати систему органів місцевого самоврядування, процедуру їх створення та порядок діяльності.

5. Держава не тільки визнає право на місцеве самоврядування, але й передбачає обов'язковим для територіальних об'єднань вирішення питань місцевого значення таким чином, як це визначено Конституцією й законами України» [8].

Розглядаючи фактори, що визначають широкі межі застосування системи місцевого самоврядування у світовій практиці, слід зазначити, що саме місцеве самоврядування може ефективно функціонувати тільки в умовах ринкової економіки, особливо в історично сформованій формі, яка визначається як державне неурядове управління на місцевому рівні. Тільки цивілізована система ринкових відносин надає місцевим органам влади можливість самостійно формувати і розвивати економічну базу, зберігаючи тим самим певний ступінь

автономії від держави і стаючи продуктивною основою для розвитку демократії в місцевому масштабі.

Згідно з вищевикладеним, необхідно вказати на багато особливостей системи місцевого самоврядування, які будуть відображені в наукових дослідженнях, характеристики яких будуть відрізняти місцеве самоврядування від інших видів територіального управління:

1. Здатність місцевого територіального утворення до певної функціональної самостійності, що виражається в організаційній та економічній самостійності його інститутів в системі місцевої автономії і управління суспільством, в наявності регіонального колективного статусу юридичних осіб. Місцева автономія не підпорядкована будь-якій структурі, вона керується тільки законами в процесі прийняття рішень і захищена від всіляких зовнішніх порушень її незалежності. Але особливість такого статусу місцевого самоврядування означає, що воно функціонує поза системою державних відносин і (в ідеалі) повністю незалежно від держави. Йдеться про незалежність в межах повноважень, яка визначається рамками нормативних актів, створюваних державними інститутами. З цього випливає, що органи місцевого самоврядування зобов'язані функціонувати відповідно до концепцій єдиної державної політики (економічної, гуманітарної, освітньої тощо). Це саме по собі є обмежуючим фактором у розвитку тенденції регіоналізму і сепаратизму на місцевому рівні.

2. Наявність і фактичне функціонування місцевих представницьких органів, які мають право висловлювати інтереси громадян і приймати рішення від їх імені, є обов'язковими в даному територіальному утворенні. Формування та функціонування представницьких органів місцевого самоврядування реалізує участь широкого прошарку населення у вирішенні місцевих проблем, підвищує рівень їх політичної культури, формує у членів громадянського колективу усвідомлення своєї ролі в управлінні "своїм" територіальним утворенням.

3. Можливість участі всього населення даної територіальної одиниці в процесі розробки, обговорення та прийняття рішень з усіх основних питань

місцевого громадянського співтовариства. Реалізація даного положення обумовлена правом населення муніципалітету на законодавчі ініціативи та безперешкодний доступ до муніципальних посадових осіб.

4. Юридично оформлені процедури проведення муніципальних виборів на широкій демократичній платформі, відкритість і контроль за їх діяльністю, кадрова ротація місцевих органів влади.

5. Місцеві органи влади мають власні ресурси в межах своєї компетенції; місцеві органи влади несуть потрібну відповідальність за прийняття рішень перед юридичними особами. Логічно стверджувати, що історично домінуючою ідеєю концепції місцевої автономії є теза про те, що спочатку джерелом влади в країні є не держава, а окремі люди, які добровільно об'єднуються в співтовариство і самостійно ведуть свої справи [4].

«Центральний уряд у концепції місцевого самоврядування розглядається як ретардуюча інстанція [8], до допомоги якої слід апелювати лише за крайньої необхідності, коли особистої ініціативи представників громади недостатньо. Проблема залежності місцевого самоврядування від бажання/небажання держави дати йому певну частку самостійності актуальна нині так само, як 200, 100, 50 років тому. Посилилася тільки значимість місцевого самоврядування, розширилися його права в сфері прийняття значущих для громади рішень, політичні, соціальні й економічні характеристики держави стали безпосередньо залежати від цілісності, розвиненості й організованості інститутів місцевого самоврядування» [93].

«Історичний досвід розвитку людства переконує нас у правоті А. де Токвіля, який стверджував понад сто років тому, що "комунальні інститути роблять для свободи те, що початкова школа для науки; вони роблять її доступною для народу, дозволяють їсти її плоди й звикати нею користуватися. Нація може ввести в себе вільне правління і без комунальних інститутів, але в неї не буде духу свободи"»[93].

«Доречно відзначити, що основні теоретичні положення щодо природи й сутності місцевого самоврядування, висунуті й обґрунтовані в наукових

розвідках XIX століття, сформувались у сучасну систему поглядів на місцеве самоврядування, однак ці погляди за окремими позиціями до сих пір залишаються контрадикторними.

На підвалинах історично сформованих теорій у сфері політичної науки найповнішого розвитку набули дві основні концепції місцевого самоврядування: державна і суспільна. Необхідно підкреслити, що ні перша, ні друга концепції, не дивлячись на широке коло прибічників, не претендують на аксіоматичність; навпаки, маючи беззаперечні позитивні сторони, дані концепції позначені й вельми суттєвими недоліками» [8].

«Слід підкреслити, що в основу державницької концепції місцевого самоврядування закладено ідею децентралізації державної (виконавчої) влади, редукції повноважень її до рівня територіальних співтовариств громадян (територіальних об'єднань, общин, комун) та органів, які вони обирають. Таким чином, джерело влади місцевого самоврядування знаходиться не в самій територіальній спільноті, а в законі, який концентровано відображує волю всього народу. Успішність діяльності місцевого самоврядування залежить від того, наскільки держава довіряє місцевому населенню й тим органам, які даними населенням обрані. При цьому предметом компетенції місцевого самоврядування може бути будьяке питання, яке необхідно вирішити децентралізовано» [8].

У зв'язку з цим система місцевого самоврядування, що представляє собою не урядовий орган, є невід'ємною складовою механізму здійснення державної влади (одноосібносuverена), діючи при цьому на основі правової, адміністративної, матеріальної та фінансової автономії.

Відповідно до державної концепції місцевого самоврядування в Україні реалізується англосаксонський тип організації місцевих органів державної влади, при якому на всіх рівнях адміністративної території функціонують тільки органи місцевого самоврядування. Загальна теорія місцевого самоврядування зміцнює організацію французької або континентальної моделі організації місцевого самоврядування, згідно з якою органи державної виконавчої влади,

урядові комітети та місцеві державні адміністрації також діють на регіональному рівні.

Беручи до уваги вищевикладене, можна сказати, що концепція держави декларативно спрямована на підтримку і зміцнення цілісності держави. Визнаючи необхідність конкретної правової, організаційної, матеріальної та фінансової незалежності територіальних громад та місцевих органів влади, вона не підтримує ідею суверенітету громад. Ми вважаємо, що це має небезпечну тенденцію проявляти ознаки регіонального егоцентризму та територіального сепаратизму.

Оскільки державна концепція місцевого самоврядування є правовим аспектом, який уповільнює взаємодоповнюваність процесу місцевого самоврядування з політичним простором України, з авершення законодавчого оформлення цього соціально-політичного інституту робить суспільну концепцію місцевого самоврядування, на відміну від державної, сприяє всебічному розвитку так званого статутного права, але такий розвиток вимагає, як основного суб'єкта місцевого самоврядування, суспільно-політичної діяльності не тільки органів місцевого самоврядування, але і територіальних органів самих громадян. Слід зазначити, що існує Концепція місцевої автономії "Громада" заснована на ідеї природних прав територіальних громад, якогось "суверенітету", пов'язаного з державою, яка визнає конституційну територіальну громаду і гарантує правову підтримку і захист.

Концептуально спільнота сприймається як джерело незалежних суспільних інститутів, які неналежать державі, але діють як незалежна, так звана "муніципальна" державна установа. Ймовірно, це пов'язано з тим, що положення цієї концепції були в арсеналі демократичних сил, які перемогли на місцевих виборах у великих містах України в 1990 році. Фактично концепція громади дозволяла розглядати формування міста як суверенної територіальної громади, тим самим протиставляючи себе державі, яка, на думку багатьох політиків, все ще знаходилася в строгому "прокрустовому ложі" комуністичної ідеології.

Як ми бачимо, важливий момент концепції громади відображено в чинній Конституції України: місцеве самоврядування визнається і гарантується в Україні; місцеве самоврядування є правом територіальної громади; народ здійснює свою владу безпосередньо і через місцеве самоврядування - державні установи. Аналіз тексту цих статей показує, що місцеві органи влади не є органами державної влади, але в якійсь мірі функціонують як незалежна форма демократії.

Слід підкреслити, що сучасна Україна, як перспективна європейська держава і рівноправний член Ради Європи, ратифікувала Європейську хартію місцевого самоврядування, яка заснована на допущенні державної концепції місцевого самоврядування, відомої як місцеве самоврядування. Зокрема, в хартії прописано, що "місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення".

Такий контекст дозволяє припустити, що громадська концепція проголошення місцевого автономного самоврядування незалежним типом суспільного інституту, з позиції суверенітету державної влади, не була верифікована у сфері сучасної політичної думки. Безсумнівно, в цивілізованому суспільстві не може бути двох суверенних державних інститутів, і така гілка влади можлива тільки в період соціально-політичних катаклізмів (воєн, революцій, переворотів), які здійсненні лише на обмежений період.

Незважаючи на ці суперечливі погляди на теорію та практику місцевого самоврядування, в останні десятиліття в науковій літературі набула поширення дуалістична (подвійна) теорія, прихильники якої сперечаються між двома полярностями щодо природи та характеру місцевого самоврядування, намагаючись знайти компроміс між різними поглядами. Вітчизняний політолог С. Костючков каже: «Згідно з теорією дуалізму, місцева автономія має як національний, так і соціальний принципи; з одного боку, вона є своєрідним продовженням державного апарату управління; це рівень нижче центрального

рівня; з іншого боку, вона а регіональний це також законне вираження ідей і поглядів громади»

Взагалі кажучи, в процесі проектування державного будівництва місцеве самоврядування не слід розглядати тільки як інститут влади або як інститут громадянського суспільства. Місцеве самоврядування є гарантією підвищення рівня економічного прогресу, конкурентоспроможності держави, потужним чинником інтенсивного розвитку громадянського суспільства, механізмом гармонізації як державних, так і суспільних елементів та інтересів в суспільстві і держави. Треба сказати, що саме дуалістична концепція найбільш прийнятна для пояснення феномена місцевої автономії. Дана теорія підкріплюється самим механізмом формування предмета компетенції місцевих органів влади. Як показує практика, в основі такого механізму лежить прояв зустрічної ініціативи територіальних груп, які делегують місцевим органам влади виконання багатьох функцій, пов'язаних з місцевими громадами, і тієї частини держави, яка покладає на місцеві органи влади вирішення широкого кола проблем, які є актуальними не тільки для конкретної територіальної громади, а й для держави в цілому. У зв'язку з цим держава не тільки дозволяє місцевим органам влади самостійно вирішувати певний набір соціальнозначущих проблем, а й покладає на них певну частину власних функцій, пов'язаних з постійним контактом між органами державної влади та представниками територіальної громади.

1.3. Аналіз зарубіжного досвіду формування систем місцевого самоврядування

Процес організації функцій інститутів місцевого самоврядування в зарубіжних країнах сприяє розвитку системи соціальних і правових цінностей, які можуть забезпечити ефективне вирішення проблем місцевого значення і становлення місцевого самоврядування в Україні на цій основі. Якщо система місцевого самоврядування не функціонує повною мірою, неможливо уявити собі сучасну демократичну, соціальну та правову державу. Світовий досвід спонукає

до пошуку моделі територіальної організації влади, що відповідає сучасним демократичним вимогам, забезпечує права і свободи громадян, задовольняє їх потреби і надає високоякісні та ефективні послуги. Місцеве самоврядування є важливою складовою демократизації суспільного життя, необхідною передумовою формування громадянського суспільства, що наближає владу до її джерела - народу.

В останні роки було проведено багато наукових досліджень, що охоплюють різні аспекти теорії та практики місцевого самоврядування в європейських країнах, але концепція місцевого самоврядування, розроблена розвиненими європейськими країнами в контексті української дійсності, говорить, що право громадян на участь в управлінні місцевою адміністрацією є невід'ємною частиною більшості сучасних демократичних держав світу, а територіальна громада є одним з головних елементів будь-якої демократичної системи. І воно базується на аксіоматичному твердженні, що "це не так". У зв'язку з цим виділяються основні напрямки розвитку питань, що розглядаються вітчизняними та зарубіжними експертами.

На сучасному етапі муніципальна реформа є органічною частиною адміністративної реформи і триває в Україні, яка передбачає усунення недоліків, що суттєво впливають на здійснення адміністративної діяльності. Водночас повноцінному функціонуванню інституту місцевого самоврядування України також перешкоджають фінансово-економічна несамостійність територіальних громад, надмірна концентрація влади в центральних та місцевих адміністративних органах, обмежені повноваження та ресурси місцевого самоврядування. Слід також зазначити, що це також пов'язано з відсутністю належного розуміння необхідності збалансованого впровадження закордонного досвіду.

Для вирішення цих проблем необхідно науково продемонструвати і модифікувати організаційно-правові механізми, що регулюють процес місцевого самоврядування, розробити інституційний дизайн і концептуальні моделі організацій місцевого самоврядування і на цій основі впровадити стандарти

Європейського Союзу з надання адміністративних і державних послуг населенню шляхом вдосконалення про структуру і функціонування місцевих адміністративних органів і місцевого самоврядування. Зрештою, вступаючи до Ради Європи і підписуючи Європейську хартію про місцеве самоврядування, наша держава прагне до розвитку місцевої демократії за європейською моделлю.

Світовий досвід більшості зарубіжних країн переконує в тому, що управління місцевою адміністрацією, як правило, здійснюється як через місцеві адміністративні органи, що призначаються з центру, так і представницькі органи, що обираються населенням відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Такі представницькі установи часто називають муніципальними або органами місцевого самоврядування.

Поєднання місцевої влади та місцевого самоврядування визначається складністю політичних, економічних та аправових причин.

По-перше, тенденція децентралізації, уособлена місцевими органами влади, природно протистоїть тенденції централізації, яка створює механізми, що координують місцеві та національні інтереси.

По-друге, можливість формування місцевого бюджету за рахунок місцевих податків і зборів дуже обмежена (підвищення податків може викликати невдоволення виборців), що означає необхідність інтенсивних асигнувань на потреби місцевих органів влади. І це визначає контроль центрального уряду над місцевими органами влади регіону.

По-третє, природно обмежувати незалежність муніципалітетів в галузях, що мають загальнодержавне значення, і це пов'язано з необхідністю забезпечення таких же високих стандартів управління.

Нарешті, по-четверте, законодавче регулювання місцевого самоврядування, включаючи регулювання компетенції та основи процедур діяльності місцевих органів влади, створює необхідність адміністративного контролю за законністю актів місцевого самоврядування.

Характеризуючи розвиток інституту місцевого самоврядування, слід зазначити, що воно тісно пов'язане з виникненням і еволюцією місцевого

самоврядування, розвитком теоретичної концепції місцевого самоврядування, формуванням законів, що регулюють діяльність органів місцевого самоврядування.

Конституційно-правове регулювання муніципальних і автономних питань в різних країнах світу неоднакова. Зокрема, у країнах з федеральним строєм Конституція країни може досить детально регулювати місцеві органи влади (Австрія, Бразилія, Мексика), або вони можуть згадувати про це (Німеччина), або взагалі не зачіпати це питання, залишаючи регулювання діяльності місцевих органів влади тільки на розсуд федерального суб'єкту (Австралія, Канада, Сполучені Штати, Швейцарія).

Таким чином, основний закон Федеративної Республіки Німеччина говорить тільки, що "на землях, в округах і громадах люди повинні мати представників, сформованих шляхом загальних, прямих, вільних, рівних і таємних виборів". У Сполучених Штатах повна залежність місцевих органів влади від держави була встановлена ще в 1868 році суддею Верховного суд штату Айова Дж. Діллоном. Муніципальні підприємства утворені і мають усі права та повноваження від законодавчого органу штату, так зване "Правило Діллона". Положення, що регулюють Місцеве самоврядування, включені до конституцій усіх штатів. Однак ступінь регулювання різних аспектів місцевого самоврядування в окремих штатах різна. Наприклад, Конституції Алабами, Делаверата Міссісіпі містять невелику кількість правил, що стосуються місцевих органів влади. Навпаки, Конституції Аляски, Іллінойсу та інших штатів закріплюють не тільки основні принципи муніципальної діяльності, а й норми, що регулюють внутрішню організацію муніципалітетів.

Варто відзначити, що в Основному Законі держави, такої як Данія і Норвегія, нічого неговориться про місцеві органи влади. Конституції Грузії і Франції лаконічні з цього питання. У той же час в останніх конституціях інших країн цілий розділ присвячений місцевому самоврядуванню (хорватське, болгарське – "Місцеве самоврядування і місцева адміністрація", чеське–

"територіальна автономія", основний закон Монголії 1992 року— адміністративно-територіальні одиниці Монголії, їх управління").

Крім того, Конституція Італії 1947 року, Іспанія 1978 року та інших держав також проголосил повну автономію як неодмінний атрибут місцевих органів влади, які також відносяться до функцій місцевих органів влади.

Розвиток системи місцевого самоврядування України в контексті інтеграції до Європейського Союзу потребує вдосконалення правового регулювання правового статусу органів місцевого самоврядування та вдосконалення організаційної бази для здійснення повноважень. Тому існує гостра необхідність вирішення проблем регулювання, організації, територіальної та матеріально-фінансової бази місцевого самоврядування України.

Варто відзначити, що місцеві органи влади можуть бути реалізовані різних організаційних формах, утворюючи єдину модель системи місцевого самоврядування, і той факт, що важливі місцеві проблеми вирішуються по всій країні. Модель місцевого самоврядування розуміється як форма організації влади територіальними громадами з метою найбільш ефективного вирішення проблем регіонального значення.

Існує кілька моделей, які суттєво відрізняються одна від одної з точки зору принципів формування органів місцевого самоврядування, характеру відносин з державними інститутами та форми взаємодії між представниками та виконавчими адміністраціями в системі місцевого самоврядування, досвід яких може бути використаний в нашій державі.

Перша модель місцевого самоврядування (англосаксонська) народилася в Великобританії, а згодом була запозичена багатьма країнами, переважно колишніми британськими колоніями.

Особливості моделі включають:

- 1) важливу автономію місцевих органів влади;
- 2) відсутність у повноваженого представника центральної влади на місцях, який би дбав про органи місцевого самоврядування;
- 3) виборність великої кількості місцевих чиновників;

4) органи місцевого самоврядування можуть робити тільки те, що прямо наказано законом - це так званий позитивний принцип правового регулювання;

5) управління діяльністю органів місцевого самоврядування в основному здійснюється побічно, через центральні міністерства і відомства, а також існує суворе судове управління.

Друга модель - біполярна, яка включає романо-німецьку, континентальну, французьку - Францію, Італію, Польщу, Болгарію, Туреччину, Сенегал та інші. - Поширена в Європі, Африці, Латинській Америці та на Близькому Сході.

Ця модель характеризується наступними особливостями:

1) у порівнянні з англо-американською моделлю тут більш розвинена централізація і існує вертикальне підпорядкування;

2) поєднання місцевого самоврядування та прямого місцевого управління;

3) місцевій владі дозволено робити все, що не заборонено законом, що є негативним принципом правового регулювання. Континентальна модель може існувати на всіх квазінаціональних територіальних рівнях (крім низового) або лише на низовому рівні.

Іберійська модель - третя модель, поширена в Іспанії, Бразилії, Мексиці та Португалії, дуже близька до континентальної моделі, де місцеве самоврядування здійснюється представницькими органами місцевого самоврядування (наприклад, радами), що обираються населенням, та відповідними керівниками місцевого самоврядування (наприклад, мерами, губернаторами), які одночасно є головою виконавчих органів відповідних рад і мають право контролювати діяльність рад. Як представник державної влади відповідної адміністративно-територіальної одиниці, з якою як передбачається, було погоджено центральний уряд.

Четверта модель, змішана модель, поширена в Австрії, Російській Федерації та Німеччині, характеризується ознаками англо-американської та континентальної моделей. Слід зазначити, що в науковій літературі місцеве (муніципальне) управління Німеччини виділяється як самостійна муніципальна система. (Правова основа цієї системи була закладена в пруській міській хартії,

запровадженій фон Штейном 1808 році. Це передбачало розвиток системи спільної автономії: разом з представницькими міськими установами були сформовані колегіальні виконавчі органи, мирові судді.)

П'ята модель - "радянська" (вона збереглася й досі у В'єтнамі, Китаї, Північній Кореї і на Кубі.

Характерна риса:

- 1) заснована на запереченні поділу влади і визнання знизу до верху суверенітету представницьких органів;
- 2) всі ради є державними установами на своїй території;
- 3) рада обирає виконавчий комітет - колегіальний орган, який одночасно підпорядкований цій раді та виконавчому комітету вищого рівня.

Слід зазначити, що незалежність місцевих органів влади в більшості європейських держав має особливу специфіку, оскільки місцеві органи влади не володіють законодавчою владою. Тому що, якщо це федеративна держава, вона може діяти лише в рамках законодавчих актів, виданих центральними законодавчими органами або федеральними утвореннями по всій країні. Наприклад, в Німеччині правове регулювання місцевого самоврядування залежить від трьох умов: федерального закону, законодавства окремих земель і правових відносин, прийнятих самими громадами. Нормами федерального законодавства в основному є основний закон ФРН 1949 року, хоча основне місце правового регулювання місцевого самоврядування займає земельний закон, але на різних землях правовий статус комун має свої особливості.

Конституція земель, як правило, дублює положення статті 28 Основного Закону Федеративної Республіки Німеччина і уточнює, доповнюючи її окремі положення. Багато питань спільної автономії регулюються законами землі, і головне місце в них займають декрети комун.

Всі представлені моделі суперечливі і умовні, оскільки являють собою різний підхід до організації місцевого самоврядування в інших країнах.

Кожна країна, зокрема Україна, може використовувати їх при формуванні своєї власної моделі, орієнтуючись на аналіз власних державних умов організації

та діяльності місцевих органів влади, беручи до уваги, на конституційному і законодавчому рівні, адміністративно-територіальний устрій, децентралізацію управління, передачу великих повноважень на місцевий рівень, а також історичні, фінансові та інші умови для розвитку території формування держави вцілому.

Таким чином, організація конституційно-правового регулювання місцевого самоврядування пов'язана з прагненням підвищити рівень його ефективності, оскільки в жодній країні немає ідентичного підходу до організації, впровадження і розвитку місцевого самоврядування, пошуку оптимальної моделі багатогранного і багатопрофільного місцевого самоврядування. Державне управління, різні підходи у виборі засобів організації, умов функціонування і розвитку цього соціального явища.

Впровадження зарубіжного досвіду в Україні показує, що при моделюванні функцій органів місцевого самоврядування необхідно внести певні корективи класичну європейську класифікацію моделей. Виходячи з цих моделей закордонного місцевого самоврядування, передбачається, що бажано розробити сучасну модель місцевого самоврядування в Україні, яка повинна бути втіленням концепції дуалізму місцевих органів влади, при якій Місцеве самоврядування володіє як публічністю, так і авторитетом. Отже, вона повинна займати незалежне і автономізоване місце в структурі влади.

Незалежно від прихильності до тієї чи іншої концепції місцевого самоврядування, її можна визначити як форму демократії, що гарантує гарантовану державою реалізацію правоб'єднаного населення в територіальній громаді. Дійсно, можна управляти певними частинами місцевих справ в рамках чинного законодавства, самостійно і під свою відповідальність.

Отже, для того, щоб наблизити модель місцевого самоврядування в Україні до європейської моделі, необхідно:

-здійснити функціональні та процедурні реформи місцевого самоврядування, як шляхом чіткого розподілу повноважень на рівні уряду, так і в області адміністративно-територіальних структур, з метою нормалізації

статусу адміністративно-територіальних одиниць та критеріїв їх розподілу законодавчим чином;

- шляхом вдосконалення напрямку формування матеріальної та фінансової бази місцевого самоврядування в Україні: забезпечити відповідність між повноваженнями та фінансовою підтримкою органів місцевого самоврядування; удосконалити систему місцевих податків; сформувати систему муніципальних фінансово-кредитних установ, що дозволяють використовувати механізми кредитування: місцеві цінні папери, муніципальні позики і т.д. інвестиційна програма, яка є джерелом фінансування.

Висновки до розділу I

Аналіз, проведений в цьому розділі, дає підстави зробити деякі висновки про становлення і розвиток питань місцевого самоврядування і децентралізації в Центральній і Східній Європі.

По-перше, незважаючи на поступове зростання значущості і виразності робіт місцевих вчених з проблем місцевого самоврядування, було встановлено символічну перевагу дослідників когорти Західної політології в таких областях аналізу.

По-друге, нерівномірний розвиток питання місцевої автономії та децентралізації влади фіксується спецслужбами як західних, так і місцевих політологів, з одного боку, в країнах Центральної та Східної Європи, де ситуація набагато краща (наприклад, в Польщі), а з іншого - в країнах Східної Європи, де ситуація погіршується (наприклад в нашій державі).

По-третє, в цілому простежується, що в даний час в країнах Центральної та Східної Європи дослідження з проблем децентралізації та місцевого самоврядування набули двоїстого або напівпериферійного характеру в контексті західної науки, такий як вплив і ресурсне забезпечення академічних інститутів і дослідників, а також розподіл аналізованих аналітичних проблем як самостійні напрямки досліджень.

По-четверте, виявляється унікальна подвійність політології у питанні місцевого самоврядування (та інших наукових питаннях) у країнах Центральної та Східної Європи, зокрема, її акцент робиться або на стані місцевого, специфічного та імітаційного, або на стані міжнародного та інклюзивного. В цілому, політологія в рамках проблеми місцевого самоврядування та децентралізації в країнах Центральної Східної та східноєвропейсько Європи описується як поступово "виходить з тіні" з кінця 90 років, але головним чином з другого десятиліття поточного століття.

Виходячи з вищевикладеного, допустимо стверджувати, що дуалістична природа місцевого самоврядування формує його основні сутнісні риси, і в найрізноманітніших формах вона проявляє свої характерні риси практично у всіх сучасних муніципальних системах. Водночас конотація соціальних і національних елементів у кожній конкретній системі місцевого самоврядування є дуже специфічною, і тому переважає будь-яка ознака, що етіологічно призводить до спеціалізації муніципальної системи за цими критеріями і вимагає подальшого коригування інституційних характеристик як одного з основних елементів місцевого самоврядування, важливі фактори демократизації суспільного життя.

РОЗДІЛ II

Концептуальні основи функціонування структури місцевого самоврядування в Україні

2.1. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні

«Місцеве самоврядування в Україні — право територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [10].

«Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст» [29].

«Територіальна громада — жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний цент» [29].

Область, район, місто, район у місті, селище, село - адміністративно-територіальна одиниця.

Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальні громади сіл, селищ, міст.

Представницьким органом місцевого самоврядування є рада депутатів.

Правовою основою місцевого самоврядування України є Конституція України, Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні", на їх основі приймаються законні підзаконні нормативно-правові акти, а також акти органів місцевого самоврядування, в межах їх компетенції.

«Місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах:

- народовладдя;

- законності;
- гласності;
- колегіальності;
- поєднання місцевих і державних інтересів;
- виборності;
- правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами;
- підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;
- державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування;
- судового захисту прав місцевого самоврядування» [29].

«Система місцевого самоврядування включає:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
- сільського, селищного, міського голову;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- органи самоорганізації населення» [29].

«Сільські, селищні, міські ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, законами.

Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста.

Він обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових місцевих виборах, визначається Конституцією України.

Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях.

Органам місцевого самоврядування законом можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади, у здійсненні яких вони є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади» [29].

«Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад стосуються наступних сфер діяльності:

- соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку;
- в галузі бюджету, фінансів і цін;
- щодо управління комунальною власністю;
- в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку;
- у галузі будівництва;
- освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту;
- з регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища;
- соціального захисту населення;
- в галузі зовнішньоекономічної діяльності;
- в галузі оборонної роботи;
- щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою;

- щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян тощо.

Виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються такі питання:

- утворення виконавчого комітету ради, визначення його чисельності, затвердження персонального складу; внесення змін до складу виконавчого комітету та його розпуск;

- ухвалення рішення про проведення місцевого референдуму;
- ухвалення рішень про наділення органів самоорганізації населення окремими власними повноваженнями органів місцевого самоврядування, а також про передачу коштів, матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для їх здійснення;

- ухвалення рішень про об'єднання в асоціації або вступ до асоціацій, інших форм добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування та про вихід з них;

- затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування;

- затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього;
- затвердження звіту про виконання відповідного бюджету;
- встановлення місцевих податків і зборів та розмірів їх ставок у межах, визначених законом;

- ухвалення рішень щодо випуску місцевих позик;
- ухвалення рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах;

- ухвалення рішень щодо відчуження відповідно до закону комунального майна; затвердження місцевих програм приватизації, а також переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації;

- вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;

- надання відповідно до законодавства згоди на розміщення на території села, селища, міста нових об'єктів, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з чинними нормативами включає відповідну територію;
- ухвалення рішень з питань адміністративно-територіального устрою в межах і порядку, визначених цим та іншими законами;
- встановлення відповідно до законодавства правил з питань благоустрою території населеного пункту, забезпечення в ньому чистоти і порядку, торгівлі на ринках, додержання тиші в громадських місцях, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність;
- ухвалення рішень, пов'язаних із створенням спеціальних вільних та інших зон, змінами в статусі цих зон, внесення до відповідних органів пропозицій з цих питань; надання згоди на створення таких зон за ініціативою Президента України або Кабінету Міністрів України;
- затвердження статуту територіальної громади;
- визначення обсягу і меж повноважень, які здійснюють районні у містах (у разі їх створення) ради та їх виконавчі органи в інтересах територіальних громад районів у містах» [29].

«Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад поділяються на власні (самоврядні) і делеговані. До делегованих повноважень відноситься:

- здійснення контролю за додержанням земельного та природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення, відтворенням лісів;
- реєстрація суб'єктів права власності на землю; реєстрація права користування землею і договорів на оренду землі; видача документів, що посвідчують право власності і право користування землею;
- вжиття необхідних заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій відповідно до закону, інформування про них населення, залучення в

установленому законом порядку до цих робіт підприємств, установ та організацій, а також населення;

- визначення території для складування, зберігання або розміщення виробничих, побутових та інших відходів відповідно до законодавства;
- організація і здійснення землеустрою, погодження проєктів землеустрою;
- підготовка і подання на затвердження ради цільових місцевих програм поліпшення стану безпеки і умов праці та виробничого середовища, територіальних програм зайнятості та заходів щодо соціальної захищеності різних груп населення від безробіття, організація їх виконання; участь у розробленні цільових регіональних програм поліпшення стану безпеки і умов праці та виробничого середовища, зайнятості населення, що затверджуються відповідно районними, обласними радами;
- забезпечення здійснення передбачених законодавством заходів щодо поліпшення житлових і матеріально-побутових умов інвалідів, ветеранів війни та праці, громадян, реабілітованих як жертви політичних репресій, військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, сімей, які втратили годувальника, багатодітних сімей, громадян похилого віку, які потребують обслуговування вдома, до влаштування в будинки інвалідів і громадян похилого віку, які мають потребу в цьому, дітей, що залишилися без піклування батьків, на виховання в сім'ї громадян;
- вирішення відповідно до законодавства питань про надання пільг і допомоги, пов'язаних з охороною материнства і дитинства;
- вирішення у встановленому законодавством порядку питань опіки і піклування;
- подання відповідно до законодавства одноразової допомоги громадянам, які постраждали від стихійного лиха;
- вирішення відповідно до законодавства питань про надання компенсацій і пільг громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, в інших випадках, передбачених законодавством;

- здійснення контролю за охороною праці, забезпеченням соціального захисту працівників підприємств, установ та організацій усіх форм власності, у тому числі зайнятих на роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці, за якістю проведення атестації робочих місць щодо їх відповідності нормативно-правовим актам про охорону праці, за наданням працівникам відповідно до законодавства пільг та компенсацій за роботу в шкідливих умовах;
- забезпечення у межах наданих повноважень доступності і безоплатності освіти та медичного обслуговування на відповідній території, можливості навчання в школах державною та рідною мовою, вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національно-культурні товариства;
- забезпечення відповідно до закону розвитку всіх видів освіти і медичного обслуговування, розвитку і вдосконалення мережі освітніх і лікувальних закладів усіх форм власності, фізичної культури і спорту, визначення потреби та формування замовлень на кадри для цих закладів, укладення договорів на підготовку спеціалістів, — забезпечення відповідно до законодавства пільгових категорій населення лікарськими засобами та виробами медичного призначення;
- організація роботи щодо запобігання бездоглядності неповнолітніх;
- вирішення відповідно до законодавства питань про повне державне утримання дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, у школах-інтернатах, дитячих будинках, у тому числі сімейного типу, професійно-технічних закладах освіти та утримання за рахунок держави осіб, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатися в масових навчальних закладах, у спеціальних навчальних закладах, про надання громадянам пільг на утримання дітей у школах-інтернатах, інтернатах при школах, а також щодо оплати харчування дітей у школах (групах з подовженим днем);
- забезпечення охорони пам'яток історії та культури, збереження та використання культурного надбання;

- сприяння організації призову громадян на строкову військову та альтернативну (невійськову) службу, а також їх мобілізації, підготовці молоді до служби в Збройних Силах України, організації навчальних (перевірочних) та спеціальних військових зборів; забезпечення доведення до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також населення наказу військового комісара про оголошення мобілізації;
- організація та участь у здійсненні заходів, пов'язаних з мобілізаційною підготовкою та цивільною обороною, на відповідній території;
- забезпечення вимог законодавства щодо розгляду звернень громадян, здійснення контролю за станом цієї роботи на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності;
- вирішення відповідно до закону питань про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів; здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадського порядку;
- розгляд справ про адміністративні правопорушення, віднесені законом до їх відання; утворення адміністративних комісій та комісій з питань боротьби зі злочинністю, спрямування їх діяльності;
- вчинення нотаріальних дій з питань, віднесених законом до їх відання, реєстрація актів громадянського стану (за винятком виконавчих органів міських рад)» [29].

«Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проєктів або для спільного фінансування (утримання) комунальних

підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби» [10].

«Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою» [10].

Органам місцевого самоврядування законом можуть бути надані окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава може здійснювати ці повноваження за рахунок державного бюджету України або шляхом перерахування певних державних податків до місцевого бюджету відповідно до процедур, встановлених законом.

Діяльність місцевих органів влади спрямована на задоволення суспільних потреб громадян, і, впершу чергу, тих, які пов'язані з отриманням життєвоважливих послуг.

Місцевий бюджет є фінансовою основою місцевого самоврядування, і обсяг ресурсів, що акумулюються в цих бюджетах, залежить від того, наскільки ефективно місцеві органи влади виконують покладені на них повноваження.

Місцеві вибори в Україні є можливістю формування представницьких органів місцевого самоврядування в Україні та органів влади Автономної Республіки Крим (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, областей, районів, міст, районів у містах, сіл).

Місцеві вибори є вільними і проводяться шляхом таємного голосування на основі загального, рівного і прямого виборчого права.

«Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, у межах повноважень, визначених Конституцією України, іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами» [29].

«Виключно на пленарних засіданнях районної, обласної ради вирішуються такі питання:

- 1) обрання голови ради, відповідно заступника голови районної ради та першого заступника, заступника голови обласної ради, звільнення їх з посади;
- 2) утворення, обрання і ліквідація постійних та інших комісій ради, зміна їх складу, обрання голів комісій;
- 3) утворення президії (колегії) ради, затвердження положення про неї;
- 4) затвердження за пропозицією голови ради структури виконавчого апарату ради, його чисельності, встановленої відповідно до типових штатів, затверджених Кабінетом Міністрів України, витрат на утримання ради та її виконавчого комітету;
- 5) затвердження регламенту ради;
- 6) затвердження плану роботи ради з урахуванням вимог статті 32 [Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності"](#), заслуховування звіту про його виконання;
- 7) заснування місцевих публічних аудіовізуальних медіа у порядку, визначеному [Законом України "Про медіа"](#);
- 8) заслуховування звітів постійних комісій, керівників органів, які рада утворює, обирає та призначає;
- 9) розгляд запитів депутатів, прийняття рішень по них;
- 10) прийняття рішень щодо дострокового припинення повноважень депутата ради в порядку, встановленому законодавством;
- 12) прийняття за пропозицією територіальних громад рішення щодо проведення консультативного опитування з питань, які стосуються їх спільних інтересів;
- 13) здійснення відповідно до закону повноважень щодо організації проведення всеукраїнських референдумів та виборів органів державної влади і місцевого самоврядування;
- 14) затвердження відповідно до закону Положення про зміст, опис та порядок використання символіки району, області;

15) прийняття рішень щодо об'єднання в асоціації, вступ до асоціацій та інших форм добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад, а також про вихід із них;

15¹) укладення та схвалення угод про об'єднання євро регіонального співробітництва, прийняття рішень про утворення об'єднання євро регіонального співробітництва, про приєднання до такого об'єднання або про вихід з нього, затвердження статуту об'єднання євро регіонального співробітництва та внесення до нього змін;

15²) прийняття рішень про вступ до європейського об'єднання територіального співробітництва та про вихід з такого об'єднання;

16) затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку, підготовки територіальної оборони та населення України до участі в русі національного спротиву відповідно району, області, цільових програм з інших питань, заслуховування звітів про їх виконання;

17) розгляд прогнозів відповідно районних, обласних бюджетів, затвердження таких бюджетів, внесення змін до них, затвердження звітів про їх виконання;

18) розподіл переданих з державного бюджету коштів у вигляді дотацій, субвенцій відповідно між районними бюджетами, місцевими бюджетами міст обласного значення, сіл, селищ, міст районного значення;

19) вирішення за дорученням відповідних рад питань про продаж, передачу в оренду, під заставу об'єктів комунальної власності або прийняття рішення про здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів комунальної власності, у тому числі на умовах концесії, що забезпечують спільні потреби територіальних громад і перебувають в управлінні районних, обласних рад, а також придбання таких об'єктів в установленому законом порядку;

20) вирішення в установленому законом порядку питань щодо управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в управлінні районних і обласних рад; призначення і

звільнення їх керівників, крім випадків, передбачених частиною другою статті 21 Закону України "Про культуру";

21) вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;

22) вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів відповідно районного, обласного значення, а також про скасування такого дозволу;

23) встановлення правил користування водозабірними спорудами, призначеними для задоволення питних, побутових та інших потреб населення, зон санітарної охорони джерел водопостачання, обмеження або заборони використання підприємствами питної води у промислових цілях;

24) внесення пропозицій до відповідних державних органів про оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками історії або культури, які охороняються законом;

24¹) прийняття рішень про встановлення заборони на провадження суб'єктами господарювання господарської діяльності пересувних цирків з тваринами, пересувних звіринців, пересувних зоопарків, пересувних виставок диких тварин, що містить ознаки жорстокого поводження з тваринами, у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

24²) прийняття рішень про затвердження переліку видів тварин, що не занесені до Червоної книги України, але є рідкісними або мають особливу наукову, природоохоронну та іншу цінність, або є такими, що перебувають під загрозою зникнення, та підлягають особливій охороні на території відповідної ради;

25) прийняття за пропозицією відповідних сільських, селищних, міських рад рішень, пов'язаних зі створенням спеціальних вільних та інших зон, зміною у статусі цих зон, внесення до відповідних органів пропозицій з цих питань;

26) прийняття рішень з питань адміністративно-територіального устрою в межах і в порядку, визначених законом;

27) прийняття рішень щодо делегування місцевим державним адміністраціям окремих повноважень районних, обласних рад;

28) заслуховування звітів голів місцевих державних адміністрацій, їх заступників, керівників структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, бюджету, рішень ради із зазначених питань, а також про здійснення місцевими державними адміністраціями делегованих їм радою повноважень;

29) прийняття рішення про недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації;

30) прийняття рішень про звернення до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад у сфері їх спільних інтересів, а також повноваження районних, обласних рад та їх органів;

31) внесення до Кабінету Міністрів України пропозицій щодо голови відповідної місцевої державної адміністрації;

32) надання згоди на передачу об'єктів з державної власності у спільну власність територіальних громад сіл, селищ, міст та прийняття рішень про передачу об'єктів права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні районних, обласних рад, у державну власність, а також щодо придбання об'єктів державної власності;

35) затвердження відповідно до закону Положення про помічника-консультанта депутата ради та опису посвідчення помічника-консультанта депутата ради;

36) заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції про стан законності, боротьби із злочинністю, охорони громадської безпеки і порядку та результати діяльності на відповідній території;

37) встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги, які надаються підприємствами, що перебувають у спільній власності територіальних громад, представництво інтересів яких здійснює відповідна районна чи обласна рада, а

також суб'єктами господарювання, що здійснюють управління (експлуатацію) цілісними майновими комплексами таких підприємств;

39) здійснення заходів щодо підготовки населення України до участі в русі національного спротиву в межах території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

40) забезпечення проведення заходів щодо популяризації служби у військовому резерві» [29].

Голова районної, обласної та селищної ради, міста (у разі її утворення) обирається відповідною Радою з числа її депутатів на строк повноважень Ради таємним голосуванням. Голова ради виконує свої обов'язки до обрання Голови Ради нового скликання, за винятком випадків дострокового припинення повноважень Голови Ради відповідно до Закону. У своїй діяльності Голова несе відповідальність за правління, і якщо за його звільнення таємним голосуванням проголосувало не менше двох третин депутатів від загального складу управління, то рішення буде прийнято.

Обласні та районні ради не формують власних виконавчих органів, а відповідні повноваження делегуються обласними та районними державними адміністраціями.

Організаційне, правове, інформаційне, аналітичне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Ради, її органів і депутатів здійснюється персоналом Ради, сформованим відповідною радою, що сприяє здійсненню відповідною Радою взаємодії і відносин з територіальною громадою, органами місцевого самоврядування, муніципальними органами і посадовими особами. Секретаріат правління очолює голова відповідного правління.

«Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації» [10].

Законом України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV визначено організація, повноваження та порядок діяльності місцевих державних адміністрацій.

«Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України» [10].

Голови місцевих державних адміністрацій формують склад місцевих державних адміністрацій. Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України вони призначаються на посаду і звільняються з посади.

«Місцеві державні адміністрації в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці забезпечують:

- 1) виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня;
- 2) законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян;
- 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, програм утвердження української національної та громадянської ідентичності, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин - також програм їх національно-культурного розвитку;
- 4) підготовку та схвалення прогнозів відповідних бюджетів, підготовку та виконання відповідних бюджетів;
- 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;
- 6) взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- 7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень» [36].

«Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня. У частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами, місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам» [36].

«Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України, або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня» [10].

«Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь. Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації» [10].

«До доходів загального фонду бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів належать:

1) 15 відсотків податку на доходи фізичних осіб (крім податку, визначеного пунктом 1⁻¹ частини другої статті 29 цього Кодексу), що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на відповідній території;

1⁻¹) 10 відсотків податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств державної власності, податку, визначеного пунктом 1⁻² цієї частини статті, пунктом 18 частини першої статті 64 та пунктом 1 частини першої статті 64⁻¹ цього Кодексу);

1⁻²) податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності.

Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є Верховна Рада Автономної Республіки Крим та обласні ради, зараховується відповідно до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів;

3) 45 відсотків рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховуються до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів користувачами води за місцем її забору;

4) 25 відсотків рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового конденсату та бурштину);

4⁻¹) 2 відсотки рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України), що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів;

5) плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів;

6) акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції), що сплачується платниками, які зареєстровані в Автономній Республіці Крим, - до доходів бюджету Автономної Республіки Крим;

15) орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними державними адміністраціями, яка зараховується відповідно до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів;

16) частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, у порядку, визначеному Верховною Радою Автономної Республіки Крим та обласними радами;

17) плата за розміщення тимчасово вільних коштів бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів (крім коштів, отриманих закладами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);

18) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними державними адміністраціями, яка зараховується відповідно до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів;

19) плата за ліцензії та сертифікати (крім плати за сертифікацію, визначеної пунктом 25⁻² частини другої статті 29 цього Кодексу), що

зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

20) плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового та зернового дистиляту, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, дистиляту виноградного спиртового, спирту-сирцю плодового, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

21) плата за ліцензії на право оптової торгівлі спиртом етиловим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

23) плата за державну реєстрацію (крім адміністративного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань), що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів;

24) плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями, тютюновими виробами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

25) плата за ліцензії на право роздрібною торгівлі алкогольними напоями, тютюновими виробами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

25⁻¹) плата за ліцензії на виробництво пального, на право оптової торгівлі паливом, на право роздрібною торгівлі паливом, на право зберігання пального, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

26) адміністративні штрафи, що накладаються місцевими органами виконавчої влади або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

27) штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів із суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів;

28) надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, засновником яких є Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні ради;

30) кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівлі/спрощеної закупівлі як забезпечення їх тендерної пропозиції/пропозиції учасника спрощеної закупівлі, які не підлягають поверненню таким учасникам, у частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів;

31) кошти, отримані від переможця процедури закупівлі/спрощеної закупівлі під час укладення договору про закупівлю як забезпечення виконання такого договору, які не підлягають поверненню учаснику, у частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів;

32) 80 відсотків коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 відсотків коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

34) інші доходи, що підлягають зарахуванню до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів відповідно до законодавства» [63].

Реформа децентралізації в Україні з 2014 року-це реформа місцевого самоврядування та держуправління на місцях, метою якої є не тільки поліпшення

умов життя громадян, а й надання якісних і доступних державних послуг та узгодження інтересів держави і територіальних громад. Реформа передбачає передачу повноважень і фінансових ресурсів від органів державної влади органам місцевого самоврядування, а також формування виконавчих органів місцевих самоврядних громад.

«З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина Указом Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» постановлено наступне:

1. Підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладені у Національній доповіді "Цілі сталого розвитку: Україна", забезпечувати дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року:

- 1) подолання бідності;
- 2) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства;
- 3) забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці;
- 4) забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх;
- 5) забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат;
- 6) забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією;
- 7) забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх;

8) сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх;

9) створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям;

10) скорочення нерівності;

11) забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів;

12) забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва;

13) вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками;

14) збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку;

15) захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття;

16) сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях;

17) зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку [65].

Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року є орієнтирами для розроблення проектів прогностичних і програмних документів, проектів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України.

2. Кабінету Міністрів України забезпечити:

1) проведення у двомісячний строк із залученням вчених, експертів, представників громадських об'єднань аналізу прогностичних і програмних

документів з урахуванням Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року та за результатами такого аналізу у разі необхідності вжити заходів щодо їх удосконалення;

2) упровадження дієвої системи моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року та оприлюднення його результатів щороку до 1 березня року, який настає за звітним.

3. Рекомендувати Національній академії наук України, Національній академії аграрних наук України, Національній академії медичних наук України, Національній академії педагогічних наук України, Національній академії правових наук України, Національній академії мистецтв України враховувати Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року під час визначення напрямів наукових досліджень» [65].

Станом грудень 2023 року існує 4 всеукраїнських асоціацій місцевого самоврядування:

- Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України»;
- Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація об'єднаних територіальних громад»;
- Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація сільських, селищних рад та об'єднаних громад України»;
- Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Українська асоціація районних та обласних рад»»

Процес створення неурядових організацій місцевого самоврядування в Україні розпочався на початку 90-х років ХХ століття. Найбільш активною з них є Асоціація міст України, яка була утворена в 1992 році. Асоціація брала безпосередню участь у розробці українського законодавства про місцеве самоврядування в 1996-1997 роках. За участю експертів АМУ була розроблена Хартія міст України (1997), за її ініціативою з 1999 року розпочалася Координаційна рада з питань місцевого самоврядування при Президентіві

України та створення регіональних відділень АМУ в Україні. У 2002 році АМУ стала членом Європейсько їРади муніципалітетів та регіонів.

Газета «Місцеве самоврядування» спеціалізоване видання для керівників та фахівців органів місцевого самоврядування яка видається з 2009 року.

У березні 2014 року створено портал «Децентралізація», на якому можна ознайомитися з усіма новинами реформи децентралізації.

2.2. Специфіка поточного етапу децентралізації в Україні

Процес децентралізації в Україні триває з 2014 року. Перший етап реформи системи управління та місцевого самоврядування необхідний для її успішної реалізації вже завершено. За цей час можна виявити як конкретні досягнення, так і труднощі і недоліки в реалізації цілей завдань цих реформ.

Зрозуміло, що Україна в 2014-2015 роках перебувала в складній політичній та економічній ситуації, головним чином в результаті анексії Криму і триваючої війни на Донбасі, інспірованої Росією. Тема децентралізації влади була дуже необхідна для вирішення багатьох проблем підтримки і зміцнення держави, включаючи впровадження нової регіональної політики.

Саме розгортання процесу децентралізації допомогло поступово нейтралізувати подібні спроби "федералізації", які у 2014 році Кремль активно намагався просувати в Україні та світі за відповідної пропагандистської підтримки, а також підвищити ефективність управління на місцях.

З поступовим впровадженням в життя децентралізації, у віддалених районах України громадяни почали вірити в здатність спільноти ефективно розвиватися і знаходити гідне майбутнє. У селах і невеликих містах стали з'являтися акуратні парки, сквери, зупинки громадського транспорту, освітлені у вечірній час вулиці. У великих містах і обласних центрах це може здатися незначним і другорядним, але для "глибинки" ці зміни знаменують початок змін на краще. Насправді, для багатьох в Україні децентралізація породила надію на краще майбутнє регіону.

Насамперед, досягненнями децентралізації є збільшення надходжень до місцевих бюджетів внаслідок бюджетної децентралізації, завершення процесу об'єднання громад, утвердження нового адміністративно-територіального устрою України за рахунок розширення району, пожвавлення економічної активності в ТГ, розвиток форми співпраці між громадами, підвищення рівня участі мешканців у соціальному та політичному житті спільноти.

Першим кроком у реалізації децентралізації влади стала бюджетна (фінансова) децентралізація. Це допомогло підвищити рівень фінансової підтримки місцевого бюджету і створило умови для місцевих органів влади, які мотивували їх збільшувати дохідну базу місцевого бюджету. Статистичні дані переконливо доводять успіх цієї реформи. Фактично, бюджетна децентралізація забезпечила механізм стимулювання громад до об'єднання (зокрема, шляхом отримання субсидій з державного бюджету), і для багатьох ТГ це стало додатковим стимулом до формування єдиної територіальної громади.

Громада може використовувати отримані бюджетні доходи на свій розсуд, наприклад, на благоустрій території, розвиток інфраструктури, необхідність ремонту шкіл, стадіонів та інших об'єктів.

Нам також слід зосередитися на механізмі возз'єднання територіальної громади, а точніше на його доопрацюванні та вдосконаленні. Зрештою, це залежить від того, наскільки легко (або навпаки, складніше) проводилося їх об'єднання.

До 2017 року існували наступні етапи: коли нові поселення приєднувались до вже створеної громади, мали бути оголошені нові вибори. Це є перешкодою (або причиною відмови) для об'єднання, особливо для громад, з осереджених у великих містах, і відповідна рада не змогла взяти в цьому участь. Крім того, міста обласного значення отримали додаткові надходження до бюджету у вигляді іакцизів на паливо, алкоголь та тютюнові вироби. У ситуації, що склалася ці міста не були зацікавлені в тому, щоб ділитися частиною "бюджетного пирога" з навколишніми населеними пунктами.

«Науковець В. Малиновський (2019) відзначає ще й соціально-культурну причину небажання об'єднуватися — спосіб життя міських та сільських жителів значно відрізняється, та й часи, коли було багато бажаючих переїхати до міста минули» [86].

Сьогодні ми можемо спостерігати зворотний процес-коли громадяни хочуть жити в навколишніх селах. Тобто утворилася така дилема, з одного боку, міська рада не захотіла ділитися власними бюджетними ресурсами, а з іншого боку, саме село не поспішає об'єднуватися з містом нової ТГ. Однак, крім соціокультурних та психологічних аспектів ставлення до децентралізації, варто згадати практичні питання. Наприклад, той факт, що міста регіонального значення та сусідні села не знаходяться в одній громаді, також спричинив проблеми з доступом сільських жителів до міської інфраструктури (дошкільні та загальноосвітні заклади, лікарні та інші медичні заклади, транспорт до сіл, пріоритетний громадський транспорт). Ці проблеми можуть бути вирішені краще, якщо довколишні села будуть з'єднані з містами регіонального значення. Тому в 2017 році зробили реальний крок для їх вирішення. Добровільне об'єднання громади, в якому голова ТГ, в якому бере участь сусідня громада, не переобирається, а вибори членів ради ТГ проводяться лише на приєднаній території.

Це важливе досягнення, оскільки створення єдиної спільноти є одним з основних заходів пакету реформ з децентралізації. І враховуючи, наскільки складним був цей процес, його завершення, безумовно, сприймається як успіх. Це дозволило перейти до наступного кроку - укрупнення району.

Постановою № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів» від 17.07.2020, зменшено кількість районів з 490 до 136.

РДА також виконує функції місцевих державних виконавчих органів до тих пір, поки вони не будуть ліквідовані парламентом і повноваження не будуть передані відповідній районній раді.

На думку експерта Ю. Ганущака, повноваження РДА в майбутньому уповинні бути переглянуті: вони повинні заповнити "кваліфікаційний вакуум" за

допомогою навчань, перепідготовки співробітників районної ради та консультацій з працівниками.

У професійному та політичному середовищі обговорювалося питання про те, чи потрібні взагалі місцеві Ради, якщо відповідний рівень місцевих рад має досить широкі повноваження. Експерт А. Ткачук зазначив, що для України їх діяльність в основному відповідає спільним інтересам територіальної громади.

Дослідник В.Бурдяк(2019) зазначає, що питання про саму доцільність існування РДА залишається не вирішеним і продовжує залишатися тягарем для районних та обласних бюджетів. Крім того, саме державна адміністрація як і раніше розпоряджається сільськогосподарськими землями за межами відповідної ТГ. Ще одним позитивним ефектом децентралізації є відродження економічної активності в об'єднаній громаді.

Наприклад, у сфері послуг (старі будівлі, створення нових закладів громадського харчування в клубах, надання послуг громадського харчування на різних сімейних заходах). Розвитку підприємництва також сприяв той факт, що всі адміністративні послуги, включаючи відповідні дозволи на ведення бізнесу, отримуються всередині спільноти. Якість послуг, що надаються спільноту, також покращилася.

Децентралізація також надала можливості для розвитку нових форм прямого співробітництва між самою спільноту. Це особливо актуально для сусідніх ТГ. Відповідне законодавство (про співробітництво територіальної громади) дозволяє здійснювати спільні проекти в галузі культури, розвитку спорту, освіти та медичного обслуговування.

В цілому децентралізація сприяє тому, що вже на перших етапах її впровадження у громадян з'являється більше можливостей безпосередньо впливати на зміни в громаді. Адже впливати на органи влади громади легко, а впливати, наприклад, на районну та обласну раду одразу непросто. І навіть на першому етапі децентралізації, на відміну від місцевих виборів 2020 року, активістам і небайдужим жителям новоствореної громади не склало труднощів

взяти участь у відповідній раді, оскільки політичні партії не відразу проявили увагу до громади в політичному контексті.

Незважаючи на те, що процес децентралізації приніс багато позитивних змін як на національному, так і на місцевому рівні, він характеризується появою безлічі проблемних питань і протиріч, які необхідно вирішити. Зокрема, на сьогоднішній день обласні та районні ради не мають повноцінного виконавчого органу (виконавчого комітету), що порушує Європейську хартію місцевого самоврядування [75].

Відповідно до Земельного кодексу України повноваження у сфері земельних відносин розділені.

«Зокрема до повноважень сільських, селищних, міських рад у галузі земельних відносин належить:

- а) розпорядження землями комунальної власності, територіальних громад;
- б) передача земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб відповідно до цього Кодексу;
- в) надання земельних ділянок у користування із земель комунальної власності відповідно до цього Кодексу;
- г) вилучення земельних ділянок комунальної власності із постійного користування відповідно до цього Кодексу;
- г) викуп земельних ділянок приватної власності для суспільних потреб відповідних територіальних громад сіл, селищ, міст;
- д) організація землеустрою;
- ж) обмеження, тимчасова заборона (зупинення) використання земель громадянами і юридичними особами у разі порушення ними вимог земельного законодавства;
- з) підготовка висновків щодо вилучення (викупу) та надання земельних ділянок відповідно до цього Кодексу;
- и) встановлення та зміна меж районів у містах з районним поділом;
- і) інформування населення щодо вилучення (викупу), надання земельних ділянок;

ї) внесення пропозицій до районної ради щодо встановлення і зміни меж сіл, селищ, міст;

й) вирішення земельних спорів;

к) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону.

До повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у галузі земельних відносин належить:

а) надання відомостей з Державного земельного кадастру відповідно до закону;

б) здійснення державного контролю за використанням та охороною земель у межах та порядку, встановлених законом;

в) здійснення інших повноважень у галузі земельних відносин відповідно до закону» [94].

Зростаючі суперечності між центром і регіоном, а також політизація діяльності місцевих органів влади також привернули увагу. Отримання додаткових бюджетних ресурсів сприяло особливій фінансовій незалежності регіону. Спочатку це усвідомила сама ТГ, а дещо пізніше політичні партії стали приділяти все більше уваги участі у виборах до місцевих рад на відповідному рівні.

У міру зростання фінансової та економічно життєздатності окремих громад та регіону в цілому почали виникати конфлікти та конфронтації між центральними та місцевими органами влади. Зрозуміло і в якійсь мірі природно, що столиця формує певну вертикаль місцевої влади під своїм контролем (не обов'язково в рамках чинного законодавства). Але в умовах, коли Регіон досить фінансово незалежний від Києва, необхідність в такому часто не формальному підпорядкуванні відпадає. Це стає основною причиною виникнення різних протиріч між центром і периферією.

Ситуація під час "першої хвилі" пандемії коронавірусу в Україні стала вельми показовою, коли мери деяких обласних центрів послабили протиепідемічні обмеження раніше, ніж це було передбачено рішенням Кабінету

Міністрів України. Це спричинило політичну напруженість між мерами цих міст та політичними лідерами держави, яка тривала майже до місцевих виборів.

Не настільки інтенсивно, але після останніх місцевих виборів багато мерів також проігнорували обмеження "карантину вихідного дня". Політизація відносин між Центральною та місцевою владою певною мірою відображена в результатах місцевих виборів 2020 році. Якщо колишня місцева еліта йшла на вибори в основному з аспісками парламентських партій, то в 2020 році вони вважали за краще брати участь в місцевих політичних проєктах поза парламентом і навіть де-факто. Останнє стало можливим саме завдяки результатам децентралізації. Ця нова тенденція викликає питання, оскільки національне законодавство не передбачає створення регіональних політичних партій. Невизначеність і невирішеність цього питання створюють юридичну порожнечу, яка за певних умов може перетворитися на загрозу територіальній цілісності і суверенітету України.

Новий Виборчий кодекс, відповідно, виборча система ще більше посилять політизацію органів місцевого самоврядування. Дійсно, в територіальній громаді, де проживає понад десять тисяч виборців, вибори проводяться виключно за пропорційною системою з елементами відкритого списку. Така політизація у формі прихильності до місцевої політики може мати негативні наслідки, якщо партійні лідери зловживають своїм впливом на обраних делегатів та лідерів громад.

Додаючи сюди можливість конфлікту в Раді територіальних громад, мало ймовірно, що це сприятиме скоординованій та ефективній діяльності ОМС. Доречі, голова територіальної громади та депутати виступили проти таких нововведень та виступили з відкритим зверненням до Президента України та Верховної Ради, вимагаючи встановити обмеження на застосування пропорційної системи від 50 тисяч виборців. Але до цього мудрого прохання не прислухалися.

Одним з ризиків також можна вважати той факт, що в місцях компактного проживання етнічних меншин формуються такі етнічні та національні ігрупи, які

можуть призвести до утворення певних "анклавів" за етнічними або мовними ознаками. Такі ризики існують у прикордонних районах Чернівецької, Закарпатської та Одеської областей. Це буде особливо небезпечно, якщо буде зовнішнє втручання у внутрішні справи України, наприклад, з боку Угорщини на Закарпатті. Дійсно, в цьому регіоні за участю представників Угорських політичних сил КМКС і УМДС був розроблений довгостроковий планформування територій громад. Це було неясно сприйнято іншими партіями. Звичайно, при формуванні спільноти варто враховувати його мовні та етнічні особливості. Але в політичній реальності сучасної України таким терористичним угрупованням є іноземне терористичне угруповання, яке передбачає дестабілізацію внутрішньої ситуації як в конкретном у регіоні, так і в усій державі.

2.3. Аналіз кращих практик формування структури місцевого самоврядування у вітчизняних територіальних громадах

При формуванні організаційної структури і штатного розпису апарату і виконавчих органів місцевих рад необхідно враховувати положення деяких нормативних правових актів:

- законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено, що: «виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються питання щодо утворення виконавчого комітету ради, визначення його чисельності, затвердження персонального складу, внесення змін до його складу та прийняття рішення про його розпуск; затвердження структури виконавчих органів ради, загальної чисельності апарату ради та її виконавчих органів та утворення інших виконавчих органів ради» [29];

- «сільський, селищний, міський голова вносить на розгляд ради пропозиції про кількісний і персональний склад виконавчого комітету відповідної ради; щодо структури виконавчих органів ради, апарату ради та її

виконавчого комітету, їх штатів; призначає на посади та звільняє з посад керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради;

- для об'єднаних територіальних громад сільська, селищна, міська рада має право створювати відділи, управління та інші виконавчі органи для здійснення повноважень, що належать до відання виконавчих органів відповідної ради» [29];

- в законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» запроваджено класифікацію посад в органах місцевого самоврядування та віднесення посад до відповідних категорій посад;

- додатками 50-55, постанови Кабінету Міністрів України від 09.03.2006 р. №268, передбачено схеми посадових окладів для посадових осіб органів місцевого самоврядування;

- Національний класифікатор Д К 003:2010 класифікує посадових осіб місцевого самоврядування за відповідними професійними групами..

«Організаційна структура апарату та виконавчих органів сільської, селищної, міської ради затверджується відповідною місцевою радою за поданням сільського, селищного, міського голови» [29].

Форма організаційної структури апарату та виконавчого органу законом не визначена, але, беручи до уваги положення Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», можна зробити висновок, що даний документ містить перелік посадових осіб місцевого самоврядування та структурних підрозділів, які здійснюють загальну кількість повноважень місцевих органів влади та службовців.

Організаційна структура також може бути представлена графічно, і може бути визначена схемою організаційних відносин між структурними підрозділами. Таблиця персоналу являє собою список посад в контексті організаційної структури із зазначенням їх кількості та розміру посадового окладу.

Штатний розпис апарату виконавчих органів встановленої форми затверджується головами сіл, селищ, міст на підставі відповідної організаційної структури.

Аналізується динамік аформування єдиної територіальної громади, розвиток законодавчого, нормативного та інституційного забезпечення реалізації реформ територіальних організацій за принципом децентралізації.

Встановлено, що було прийнято ряд законодавчих та нормативно-правових актів, які вирішили проблеми формування та розвитку компетентних територіальних спільнот.

Ці кроки надали важливу динаміку формуванню єдиної територіальної громади-практичному елементу реформи. У той же час, існують деякі проблемні питання, які необхідно вирішити, щоб продовження реформи було успішним. Визначено основні напрями та заходи щодо вдосконалення законодавчого забезпечення процесу формування компетентної територіальної спільноти та посилення надання методологічної та ресурсної підтримки фахівців.

Реформа місцевого самоврядування, заснована на принципі децентралізації, виявилася однією з найбільш ефективних і помітних із заявлених стратегічних реформ.

Реформа децентралізації спрямована на створення сучасної системи місцевого самоврядування в Україні, заснованої на європейських цінностях розвитку місцевої демократії. Це дає територіальній громаді владу та ресурси для забезпечення економічного розвитку регіону та надання населенню високоякісних та доступних державних послуг.

Роль територіальної громади у забезпеченні інтересів громадян у всіх сферах життя на відповідній території має бути ключовою.

Позитивні результати, досягнуті в реалізації реформ децентралізації, в основному обумовлені особливою увагою, що приділяється їй державними чиновниками та органами влади.

Реформа децентралізації отримала досить широку підтримку громадськості та професійної спільноти України. Крім того, найбільша підтримка реформи була зафіксована в регіонах, які є лідерами з формування територіальної громади.

Регіональний розподіл прихильників децентралізації в цілому показує, що досвід формування територіальної громади робить позитивний вплив на сприйняття реформи.

Найбільше прихильників децентралізації в Західному регіоні.

«Практична реалізація процесу об'єднання територіальних громад розпочалась в середині 2015 року. У 2015 році було утворено 159 ОТГ, що об'єднали 793 територіальні громади. 25 жовтня 2015 р. в цих громадах було обрано нові органи місцевого самоврядування, з 1 січня 2016 р. вони перейшли на прямі бюджетні розрахунки з Державним казначейством і за результатами 2016 року показали помітну позитивну динаміку свого розвитку» [78].

Ці громади отримали розширені повноваження і додаткові ресурси, що дозволило їм реалізовувати проекти розвитку інфраструктури: ремонтувати і навіть будувати школи, дитсадки, водогони, дороги, системи вуличного освітлення, закуповувати комунальну техніку, створювати комунальні підприємства, дбати про благоустрій території тощо.

Верховною Радою України прийнято Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-IX «Про службу в органах місцевого самоврядування» (реєстраційний номер проєкту № 6504, далі – Закон № 3077), який було підписано Президентом України 18.07.2023 р. Відповідно до п. 1 Прикінцевих та перехідних положень Закону № 3077, він набирає чинності через 6 місяців з дня його опублікування, але не раніше ніж через 6 місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні (за винятком деяких його положень). То ж наразі чинним є Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III «Про службу в органах місцевого самоврядування». Однак, органам місцевого самоврядування (далі – ОМС) необхідно бути готовими до змін, передбачених Законом № 3077. Особливу увагу слід звернути на положення в частині врегулювання статусу та

особливостей проходження служби в ОМС посадовими особами місцевого самоврядування, які займають виборні посади.

Центральний офіс реформ буде взаємодіяти з регіональними відділеннями і департаментами для підтримки децентралізації в освіті, охороні здоров'я, територіальному плануванні, культурі, соціальному захисті та інших областях. У кожному регіоні були створені центри розвитку місцевого самоврядування для координації реалізації реформ децентралізації на регіональному рівні. Відкриття центрального офісу та регіонального центру здійснюється в рамках реалізації програми для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку "Європа таU-Lead", що фінансується ЄС та окремими європейськими країнами.

Наприкінці 2016 року було створено єдине об'єднання територіальних громад, завдання якого визначено як взаємодія з органами виконавчої влади на місцевому та національному рівнях, захисті інтересів Членів Асоціації та надання послуг, партнерських відносин та співробітництва з усіма зацікавленими сторонами.

Станом на 2023 рік членами Асоціації вже є 669 територіальних громад України. У 2019 році Асоціація ОТГ набула статусу Всеукраїнської асоціації та змінила назву на «Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація об'єднаних територіальних громад»». Дані про фінансове забезпечення територіальної громади, стан місцевого бюджету свідчать про позитивну тенденцію у впровадженні фінансової децентралізації, при цьому поліпшення фінансового забезпечення територіальної громади випереджає загальну динаміку місцевого бюджету на базовому рівні.

Кабінет Міністрів України визначив підтримку реформи децентралізації України як один із пріоритетів, що сприяють розвитку місцевого самоврядування в цілому, і 2020 рік став важливим роком у формуванні базового рівня місцевого самоврядування:

12.06.2020 уряд затвердив новий адміністративно-територіальний устрій на базовому рівні. Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України сформовано 1469 територіальних громад, які охоплюють всю територію країни.

17.07.2020 року Верховною Радою України прийнято Постанову № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів», якою утворено 136 районів замість 490.

25.10.2020 року пройшли перші місцеві вибори на територіальних громадах.

Все це створить стабільну основу для наступного кроку реформи місцевого самоврядування, а також поліпшення охорони здоров'я, освіти, культури, соціальних послуг, енергоефективності та інших секторів.

Висновки до розділу II

За роки впровадження децентралізації влади в Україні вже можна виділити як певні досягнення, так і проблеми, які ще належить вирішити. Враховуючи важливість і актуальність процесу децентралізації влади для долі нашої держави, складні умови його реалізації, не дивно, що процес реформування регіональної політики був дуже складним і часом не однозначним. Серед важливих досягнень цього процесу можна виділити завершення об'єднання територіальних громад, інтеграцію районів, здійснення бюджетної децентралізації та вдосконалення механізмів інтеграції громад. Ці позитивні результати включають поживлення економічної активності в територіальних громадах, формування нових можливостей для співпраці між громадами для вирішення спільних проблем, і в той же час значна кількість питань, що вимагають значної уваги і зусиль влади, залишаються невирішеними. Це, перш за все, відсутність конституційної інтеграції реформ, пов'язаних з процесом децентралізації, яка необхідна для вирішення проблеми політизації діяльності органів місцевого самоврядування через особливість і виборчої системи.

Більшість з цих питань вимагають належного законодавчого регулювання і наявності політичної волі керівництва держави. Їх успішні рішення вимагають публічного обговорення, консультацій з експертами, науковцями та, звичайно, широкого залучення самих мешканців громади до вирішення цих проблем.

РОЗДІЛ III

Шляхи удосконалення форм та процесів у системі місцевого самоврядування в Україні

3.1 Вектори оптимізації функціонування органів місцевого самоврядування

Забезпечення ефективної взаємодії в системі державних установ є однією з головних проблем розвитку державного управління в Україні. В останні роки нинішня політична ситуація наводить приклади багатьох проблем, які спричинили відкриті конфлікти між різними установами.

Як показує аналіз, поширеною причиною проблем і конфліктів є відсутність регламентації повноважень, відповідальності і різних основ для реалізації можливостей відповідних структур. Все це суттєво вплинуло на ефективність української адміністративної системи.

У зв'язку з особливостями формування та розвитку організаційної моделі державної виконавчої влади та місцевого самоврядування виникла проблема розмежування функцій і повноважень між місцевими державними органами, адміністративними органами та органами місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що делегування повноважень державних адміністрацій органам місцевого самоврядування є добре відомим явищем у світовій практиці держав, особливо описаним у Європейській хартії місцевого самоврядування. Дана практика є однією з найбільш важливих форм економії фінансових і людських ресурсів, оскільки вона не обмежує незалежність місцевих органів влади в рамках повноважень місцевих органів влади і не вимагає створення інших місцевих адміністративних органів спільно з місцевими органами влади.

Крім того, поділ повноважень місцевого самоврядування на "самоврядування" і "делегування" не несе серйозного концептуального навантаження, оскільки місцеве самоврядування отримує всі повноваження в законах, що втілюють загально національну волю народу. Тому в межах своєї

компетенції органи місцевого самоврядування діють повністю автономно, а в рамках делегованих повноважень ними керують відповідні державні органи.

Це пов'язано з тим, що ці ради є органами місцевого самоврядування, які представляють спільні інтереси територіальної громади, але не мають власних виконавчих органів, які повинні делегувати свої повноваження місцевій державній адміністрації. Тому виникає питання про ефективність діяльності Ради, яка володіє багатьма повноваженнями з управління територією, але не зможе повною мірою їх реалізувати.

З наукової точки зору, така форма відносин між автономним органом і державою є винятком із загального правила, оскільки якщо делегування повноважень надається органу влади, то це його право, а не обов'язок. Це може призвести до конфліктних ситуацій у практиці цих інститутів. З іншого боку, місцева державна адміністрація несе відповідальність і управляється районними та обласними радами в рамках делегованих повноважень.

Ще одним елементом питання про делеговані повноваження є функції виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, районних та обласних місцевих державних адміністрацій, повноваження яких не розмежовані, оскільки у відповідному законі не зазначено, що повноваження делегованих повноважень не надають повноважень. Хто має право застосовувати ці повноваження в якості першої інстанції, коли і виконавчі органи місцевого самоврядування, і місцева державна адміністрація приймають рішення з одних і тих же питань, що істотно розрізняються за змістом? Отже, слід зазначити, що дублювання повноважень адміністративних органів та місцевого самоврядування, за законом двох третин делегованої ним самим державної влади по відношенню до місцевого самоврядування практично ставить Місцеве самоврядування безпосередньо під контроль держави.

Таким чином, в результат івивчення взаємозв'язку між місцевим самоврядуванням і повноваженнями органів місцевого самоврядування виявили проблему взаємодії між такими органами влади. Ці питання пов'язані з повноваженнями органів влади та їх ефективною реалізацією. Політична та

економічна складова проблеми децентралізації державної влади та зміцнення місцевого самоврядування ускладнює багато планове і успішне вирішення завдання при вирішенні важливих проблем регіону. Тому необхідно шукати шляхи її вирішення системно і послідовно, тим більше що Україна може використовувати європейський досвід у проведенні подібних реформ.

Реформа місцевого самоврядування є важливим елементом модернізації держави і суспільства, оскільки, з одного боку, вона об'єктивно представляє централізовані інститути соціально-економічного управління, а з іншого-основні провідники інтересів населення.

Ефективність суспільства і держави залежить від ефективності цього рівня соціальної організації. Впровадження інституту державних послуг в органах місцевого самоврядування носить суперечливий характер. Державні послуги-це форма і спосіб забезпечення законних прав і свобод фізичних і юридичних осіб. У науці муніципального права немає домінуючого розуміння державних послуг. У цій галузі існує багато прогалин, коли мова йде про визначення характеристик державних послуг, які впершу чергу є інформаційними, консультативними та прийнятними.

«Питання правового регулювання публічних послуг як правової категорії перебувають у центрі уваги вчених, а їх різні аспекти досліджувалися у працях: В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, Н. П. Бортник, П. В. Діхтієвського, І. С. Гриценка, Р. А. Калюжного, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, О. В. Кузьменко, В. І. Курила, Є. В. Курінного, Р. С. Мельника, О. І. Остапенка, Ю. С. Шемчушенка та інших» [96] [97] [98].

«Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі» ставить питання, які стосуються оптимізації діяльності суб'єктів реалізації зазначеної функції в сучасних умовах, що вимагає проведення теоретико-правових досліджень з метою ефективною реалізації зазначеного нормативно-правового акту» [61].

Місцеве самоврядування України забезпечує, щоб населення самостійно вирішувало проблеми регіонального значення, володіння, користування і розпорядження комунальною власністю, місцевими бюджетами, місцевими податками і зборами, охороною громадського порядку і моральності, визначенням власної структури, зміною меж регіонів, де здійснюється місцеве самоврядування. Така постановка питань не відповідає основам державного устрою при розгляді питань, що забезпечують досягнення і задоволення законних прав та інтересів громадян при наданні державних послуг. Якщо захисники "незалежності" апелюють до Конституції, то в Конституції є не менш важливі норми, які доводять необхідність певної централізації. Права людини і громадянські права і свободи безпосередньо застосовуються, визначають зміст і застосування закону, діяльність законодавчих і виконавчих органів влади, місцеву автономію і гарантуються правосуддям.

06.08.2021 року було прийнято Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» (далі – Закон).

Закон був прийнятий в рамках реалізації урядової стратегії цифровізації державних послуг, основною метою якої є впровадження безпаперової системи, що передбачає відмову від паперового документообігу. Крім того, безпаперова система забороняє державним органам вимагати паперові документи та інформацію, якщо вона є в державному реєстрі.

Основною метою закону є створення законодавчої бази для регулювання відносин у сфері державних(електронних) послуг.

Перш за все, слід зазначити, що закон визначає такі важливі терміни, як «публічна послуга» та «електронна публічна послуга».

Так «Публічна послуга це юридично або соціально значуща дія суб'єкта надання публічної (електронної публічної) послуги, у тому числі адміністративна послуга, за заявою (зверненням, запитом) суб'єкта звернення або без такого звернення, у результаті якої набуваються, змінюються чи припиняються права та/або обов'язки суб'єкта звернення, надаються відповідні матеріальні та/або нематеріальні блага суб'єкту звернення»[84].

Також законодавець визначив, що: «електронна публічна послуга це послуга, що надається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні, у тому числі адміністративна послуга (у тому числі в автоматичному режимі), яка надається з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем на підставі заяви (звернення, запиту), поданої в електронній формі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем (у тому числі з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг), або без подання такої заяви (звернення, запиту)» [84].

«Державна політика у сфері надання публічних (електронних публічних) послуг базується на принципах:

- 1) верховенства права;
- 2) рівності перед законом;
- 3) відкритості;
- 4) прозорості;
- 5) багаторазовості використання;
- 6) технологічної нейтральності і портативності даних;
- 7) орієнтованості на громадян;
- 8) інклюзивності та доступності;
- 9) безпечності та конфіденційності;
- 10) підтримки прийняття рішень;
- 11) адміністративного спрощення;
- 12) збереження інформації;
- 13) оцінювання ефективності та результативності» [84].

Послуга органів місцевого самоврядування є засобом реалізації прав і свобод, і згідно з чинним законодавством, це діяльність з виконання функцій, які здійснюються на прохання заявника в рамках повноважень органу, що надає послуги з вирішення проблем місцевого значення, встановлених законодавством. Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні", в межах, передбачених правами установ.

Органам місцевого самоврядування законом можуть бути надані окремі державні повноваження з передачею матеріальних і фінансових ресурсів, необхідних для їх здійснення. Здійснення переданих повноважень контролюється державою. Перелік можливих державних послуг практично нескінченний, що стосується того, що громадяни мають право звертатися особисто і направляти Особисті і колективні звернення до органів влади, то у відповідь на звернення з боку органів влади краще говорити про надання послуг, якщо неформальної відповіді, то самого вчинення дій в межах своїх повноважень. Невиконання або неякісне виконання органами місцевого самоврядування відповідних функцій тягне за собою порушення законних інтересів жителів відповідних територій щодо нормальних умов життя. Отже, в даному випадку недоречно відстоювати самостійність і невідконтрольність тієї чи іншої установи. Конституційні положення наказуються загальними правовими, територіальними, організаційними та економічними принципами організації місцевого самоврядування.

Закон визначає предмет повноважень, питання і правомочності органів місцевого самоврядування. У більшості випадків може бути сформульований вид діяльності, здійснюваної на прохання заявника. Тобто державні послуги для мешканців, які проживають на території органів місцевого самоврядування, мають власність або здійснюють інші права, або представників бізнес-спільноти-юридичних осіб або індивідуальних підприємців. Реалізація державних послуг муніципалітетами слабо стандартизована і систематизована. При перекладі предмета звернення в форму послуги неминує виникати розбіжності, в результаті чого оформується первісна інтерпретація. До сих пір практично немає загального правила (формули) для найменування державних послуг. Одна дія може визначатися різними поєднаннями слів. Термін "повідомлення" в нормативних документах може бути сформульований як надання інформації, ознайомлення з інформацією, надання або видача сертифікатів, видача виписок іт.д. У назві послуги часто використовуються додаткові слова для позначення концепції послуги або в якості об'єкта

визначення умов надання послуги. Назва буде громіздкою і не буде стандартизованою. Проблеми різної конфігурації, змісту, назв і умов надання державних послуг відомі і проявляються по-своєму в кожному регіоні.

Надання великої кількості державних послуг на території регіону має на увазі непевну кількість проблем, при яких здійснюється діяльність місцевих органів влади, а той факт, що практично всі послуги з однаковою формою або незначними змінами часто повторюються, іноді у всіх адміністративно-територіальних одиницях. У кожному муніципалітеті навіть типова послуга має опис та умови надання. Така ситуація створювала значні труднощі для всіх зацікавлених сторін протягом багатьох років реалізації адміністративних реформ.

Органи місцевого самоврядування змушені формувати свою власну нормативну базу, допускати помилки і знаходити правильне формулювання для технологічних карток для надання відповідних адміністративних послуг. Ці незручності мають економічний аспект-написання, затвердження і публікація адміністративного акта вимагає значних зусиль. У процесі використання кожного нормативного акта необхідно вносити оновлення. Заявники змушені пристосовуватися до отримання послуг на різних умовах в залежності від місцевої влади, відчувають незручності, а значить, їх права обмежені. Виникаючі адміністративні бар'єри уповільнюють економічні процеси, коли мова заходить про бізнес, і скорочують гарантовані соціальні можливості в сфері приватних інтересів. Додаткові адміністративні бар'єри можуть продовжувати час отримання послуг, вимагати збору або отримання додаткових документів, вимагати схвалення, непередбаченого законом, надавати технічні дані за запитом, якщо в цьому немає необхідності, отримувати міжвідомчі запити. Рекомендується відзначити, що вищевказані проблеми небули вирішені методичними рекомендаціями щодо формування центрів надання адміністративних послуг муніципальними та сільськими радами, які здійснюють свої повноваження в населених пунктах, а також ліквідацією центрів надання адміністративних послуг. Адміністративні служби сформовані при районній державній адміністрації. Центр Надання Адміністративних Послуг(далі-ЦНАП)

та посередники, представлені різними електронними платформами, порталами, які забезпечують зв'язок між заявниками та органами місцевого самоврядування, зобов'язані щоразу формувати практично унікальну форму взаємодії між кожним учасником, залежно від вимог законодавства певних місцевих органів влади. Це передбачає розробку угод про співпрацю для кожного учасника, які безпосередньо приймають документи і видають результати послуг.

Державні установи страждають від втрати іміджу, оскільки вони схильні розглядати заявника як відповідального за дії місцевої влади. Вони також зробили численні спроби правового регулювання та методологічної підтримки цієї роботи, пов'язаної з організаційними витратами.

Одним з перших в якості методичної допомоги є Перелік пріоритетних послуг, запровадження надання яких в електронній формі передбачається першочергов. Документ встановлює перехід на надання послуг в електронному вигляді та рекомендує органам місцевого самоврядування при розміщенні у реєстрі відомостей використовувати відповідні найменування. Пізніше були сформульовані вимоги до взаємодії між ЦНАП і органами виконавчої влади, органами державних позабюджетних фондів, місцевими органами державної влади, органами місцевого самоврядування. Відповідно до вимог визначалися переліки адміністративних послуг, що надаються ЦНАП, а потім був сформований перелік послуг, який розширювався і уточнювався. Однак цей перелік далекий від досконалості. Названі переліки та супутні методичні матеріали допомагали приходити до спільного розуміння окремих питань. Але у всіх випадках мова йшла про рекомендації, а не про приписи.

На сьогоднішній день функціонують Єдиний державний веб-портал електронних послуг і єдиний державний портал адміністративних послуг, і перераховані організаційно-методичні інструменти, що використовуються у зв'язку з веденням електронного реєстру адміністративних (державних) послуг, реальних державних послуг державного контролю (нагляду), не є надлишковими. Практика підтверджує їх актуальність.

Схожість рішень посилюється за рахунок доброзрозвиненої системи комунікації учасників процесу надання послуг. Однак навіть при наявності єдиного поведінкового алгоритму проблема неадекватного або, навпаки, надмірного адміністративного регулювання сфери послуг все ще залишається. Для створення ефективного функціонування системи електронного обслуговування необхідно проаналізувати електронні послуги та офіційну інформацію, які надаються серед найбільш затребуваних і часто затребуваних користувачами послуг громадянами певних регіонів країни, враховуючи, що Україна має різні територіальні та духовні особливості. Що стосується державних послуг, то перелік проблем, властивих адміністративним послугам, доповнюється недоліками відсутності стандартизації. У чому причина певного суттєвого розриву в глибині опрацювання процедурних питань між державними та адміністративними послугами.

3.2. Підходи до удосконалення процесів локальної демократії

Локальна демократія - це можливість впливати на прийняття рішень на рівні громад. Це вкрай актуально для розвитку України як демократичної держави. На жаль, дослідження демонструє, що в нас є певні прогали і в законодавстві, і в роботі міністерств, і в актах органів місцевого самоврядування.

Найпопулярнішими і ефективними формами безпосередньої демократії - громадські слухання, звернення, загальні збори.

Для підвищення ефективності місцевих форм демократії необхідно:

- уніфікувати закони про форми місцевої демократії,
- прийняти Закон України "Про місцеві референдуми",
- удосконалити виборче законодавство,
- адаптувати закони про форми прямої демократії до викликів

воєнного стану,

- створити організаційні структури для публічних (загальнодоступних) консультацій,
- спростити процедуру формування самоорганізованих органів населення,
- удосконалити процедуру загальних зборів,
- підвищити відповідальність в питанні дотримання законів про регіональну демократію і т. д.

«Комітет Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування спільно з громадською організацією «Центр політико-правових реформ» провів 9 жовтня 2023 року презентацію дослідження «Існуючі форми локальної демократії та механізми їх правового регулювання»

Під час презентації учасників заходу було ознайомлено із:

поточним станом законодавчого забезпечення форм локальної демократії;

- аналізом форм прямої демократії у статутній нормотворчості;
- результатами опитування представників органів місцевого самоврядування щодо існуючої практики застосування законодавства у сфері локальної демократії.

Заступник голови Комітету, голова підкомітету з питань виборів, референдумів та інших форм безпосередньої демократії Комітету Аліна Загоруйко зазначила, що тема розвитку локальної демократії залишається у центрі уваги влади і громадськості, незважаючи на ті виклики, що постали перед Україною після повномасштабного вторгнення» [9].

«Підкомітет продовжує працювати над розвитком і удосконаленням різноманітних форм локальної демократії, адже демократія - це, в першу чергу, чіткі правила і процедури, а в Україні, на жаль, відсутня стала практика використання єдиних форм локальної демократії та немає єдиних стандартів нормотворчості у цій сфері», - вказала очільниця підкомітету.

«Голова правління громадської організації «Центр політико-правових реформ» Ігор Коліушко висловив переконання, що подальше удосконалення законодавства з урахуванням отриманих за наслідками проведеного дослідження результатів, сприятиме створенню належних правових умов для максимально широкого залучення населення до вирішення питань місцевого значення та поглибленню діалогу між владою та громадою.

За наслідками дослідження було сформульовано низку рекомендацій органам державної влади та органам місцевого самоврядування щодо уніфікації законодавства в частині використання форм локальної демократії, адаптації законодавства про форми локальної демократії до викликів режиму воєнного стану, посилення відповідальності в питаннях дотримання законодавства щодо локальної демократії тощо.

Учасники презентації погодились з тим, що, попри складнощі, з якими стикнулись органи влади і громадськість в питаннях застосування форм локальної демократії з моменту введення режиму воєнного стану, ця сфера не втратила своєї актуальності і підготовлене дослідження в цьому сенсі може стати дороговказом для подальшого розвитку форм прямого народовладдя та посилення залученості жителів до прийняття управлінських рішень» [9].

Участь у презентації взяли народні депутати, представники Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури, громадських організацій та всеукраїнських асоціацій органів місцевого самоврядування.

«За результатами дослідження та вищезазначених висновків рекомендовано:

1. Взяти інформацію до відома та рекомендувати Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури України, військовим адміністраціям, органам місцевого самоврядування використовувати в роботі результати дослідження «Існуючі форми локальної демократії та механізми їх правового регулювання».

2. Провести широке обговорення проблематики практики застосування форм участі громадян у місцевому самоврядуванні та напрямків вдосконалення відповідного законодавства.

3. Рекомендувати на базі Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування створити робочі групи для удосконалення та підготовки до другого читання законопроектів: ✓ “Про внесення змін до Закону України “Про органи самоорганізації населення” щодо удосконалення порядку організації, діяльності та припинення органу самоорганізації населення” (реєстр. № 6319 від 18 листопада 2021 р.); ✓ “Про внесення змін до Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” та інших законодавчих актів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування” (реєстр. №7283 від 13 квітня 2022 року).

4. Рекомендувати Верховній Раді України прийняти за основу проект Закону України “Про місцевий референдум” (реєстр. № 5512 від 19 травня 2021 року).

5. Рекомендувати Верховній Раді України прийняти в цілому проект Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про місцеві державні адміністрації” та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні” (реєстр. № 4298 від 30 жовтня 2020 року).

6. Відкрити діалог щодо удосконалення положень Виборчого кодексу України в частині регулювання місцевих виборів з урахуванням особливостей організації виборчого процесу у повоєнний період.

7. Провести додаткове дослідження застосування законодавства щодо участі громадян у місцевому самоврядуванні шляхом створення та діяльності органів самоорганізації населення (на прикладі окремих територіальних громад).

8. Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури України: ✓ надавати інформаційно-методичну допомогу органам місцевого самоврядування

у застосуванні законодавства щодо форм участі громадян у місцевому самоврядуванні; ✓ у разі прийняття парламентом в цілому вищевказаних законопроектів з реєстр. №№ 6319, 7283, 5512, 4254 і 4298, забезпечити після набрання чинності відповідними законами розробку нормативно-правових актів, передбачених цими законами та приведення власних нормативно-правових актів у відповідність з ними; ✓ надати рекомендації органам місцевого самоврядування щодо розробки модельних статутів територіальних громад, положень щодо форм участі громадян у місцевому самоврядуванні; ✓ надати пропозиції уніфікації законодавства щодо форм прямої демократії, приведення до єдиної термінології, зокрема щодо консультативних форм прямої демократії.

9. Міністерству юстиції України: ✓ привести у відповідність до вимог чинного законодавства Реєстр статутів; ✓ осучаснити та актуалізувати дані Реєстру статутів; ✓ надати роз'яснення органам місцевого самоврядування щодо: – статусу статутів територіальних громад, які після реформи адміністративно-територіального устрою 2020 року мають іншу конфігурацію, інший представницький орган місцевого самоврядування; – того, хто і у який спосіб має ініціювати питання скасування реєстрації статуту територіальної громади, якщо представницький орган місцевого самоврядування, який затвердив статут, ліквідовано.

10. Сільським, селищним, міським радам: ✓ дотримуватись вимог чинного законодавства щодо форм участі громадян у місцевому самоврядуванні; ✓ активізувати роботу щодо статутної нормотворчості у відповідності до чинного законодавства, з урахуванням змін адміністративно-територіального устрою та реформи місцевого самоврядування; ✓ у разі наявності, усунути порушення вимог закону в частині статутної нормотворчості, зокрема упорядкувати власні нормативно-правові акти та нормативно-правові акти місцевих рад, правонаступниками яких вони є, з метою дотримання вимог щодо статутної нормотворчості; ✓ розвивати форми демократії участі в межах і спосіб,

визначені законом; ✓ врахувати у своїй діяльності позицію Мін'юсту щодо статутної нормотворчості, а саме: “Після закінчення повноважень рад, що припиняються, видані ними нормативно-правові акти, невиконані акти індивідуальної дії зберігають чинність на відповідних територіях та для відповідних осіб. Новообрана рада, її виконавчий комітет можуть вносити зміни, визнавати такими, що втратили чинність, або скасовувати акти відповідних органів місцевого самоврядування, правонаступниками яких вони є, та їх посадових осіб. Відповідно до частини першої статті 19, пункту 48 частини першої статті 26 вищевказаного Закону, з метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування представницький орган місцевого самоврядування на основі Конституції України та в межах цього Закону може на своєму пленарному засіданні затвердити статут територіальної громади. Звертаємо увагу, що Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає можливість існування лише одного статуту територіальної громади в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Таким чином, після завершення реорганізації новообрана місцева рада, розміщена в адміністративному центрі території відповідної територіальної громади, має упорядкувати власні нормативно-правові акти та нормативно-правові акти місцевих рад, правонаступниками яких вона є з метою дотримання вимог вищезгаданого Закону”.

11. Асоціаціям органів місцевого самоврядування: ✓ сприяти місцевим радам у розвитку форм локальної демократії; ✓ надавати інформаційну, консультативно-методичну та просвітницьку допомогу органам місцевого самоврядування у розвитку форм локальної демократії; ✓ сприяти поширенню кращих практик демократії участі на локальному рівні» [9].

Висновки до розділу III

У разі держав, які проводять спільну адміністративну політику в рамках одного і того ж правового поля розподілу повноважень місцевих органів влади, ця робота повинна інтенсивно проводитися на державному рівні. Виходячи з повноважень місцевих органів влади, повинен бути складений і затверджений єдиний стандартний перелік державних послуг. Необхідно усунути суперечності в підвідомчості Реєстру державних послуг, який необхідний і обов'язковий для надання державних послуг і теж саме робиться для переліку послуг, що надаються організаціями, які беруть участь у наданні державних послуг, формування та ведення якого здійснюється відповідно до законів кожної адміністративно-територіальної одиниці та відповідно до процедур, встановлених місцевою адміністрацією.

Для кожної послуги повинні бути розроблені та прийняті технологічні картки. Картка повинна містити основні параметри надання послуг з урахуванням строків виконання кожної адміністративної процедури, а також очікування в черзі, за відсутності рішення на державному рівні про надання кожної послуги можливе надання таких повноважень місцевим органам влади. Ці кроки підвищують якість і ефективність використання бюджетних ресурсів.

Що стосується теоретичного питання організації функцій місцевого самоврядування, то необхідно продовжити дослідження в напрямку побудови європейської моделі автономії в Україні, яка повинна бути наповнена конкретним змістом для розробки нових і більш ефективних механізмів організації функцій місцевого самоврядування з урахуванням соціально-економічних, історичних, соціально-політичних, культурних та правових факторів.

ВИСНОВКИ

В результаті підготовки магістерської були сформульовані наступні теоретичні висновки та практичні рекомендації відповідно до набору завдань, які будуть представлені до захисту:

1. Розглянуто сучасний стан наукової розробленості проблеми формування структури місцевого самоврядування в територіальних громадах. Встановлено, що Територіальна громада стала важливим етапом реформи децентралізації в Україні. Законодавець вирішив заохочувати жителів сіл, селищ та містечок до об'єднання певними фінансовими можливостями, які повинні були поступово зробити територіальні громади спроможними задовольняти потреби населення за рахунок коштів, отриманих із власних джерел.

2. Досліджено сутнісні основи структуроформуючих функцій місцевого самоврядування, які полягають у продовженні функцій держави в цілому та функцій суб'єктів публічного управління; та розвитку відповідно до тих завдань, що повинні виконати органи місцевого самоврядування в Україні; конкретиці у повноваженнях органів місцевого самоврядування; у ефективній реалізації соціально- економічного потенціалу самоврядних тери- торіальних одиниць.

3. Проаналізовано зарубіжний досвід формування систем місцевого самоврядування, а саме здійснено аналіз процесів становлення та розвиток нагальних питань місцевого самоврядування та децентралізації влади в Центрально-Східній і Східній Європі.

4. Опрацьовано Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні, на підставі чого зроблено висновок щодо діяльності органів місцевої влади, яка спрямована на вирішення суспільних потреб громадян і, у першу чергу, пов'язаних з отриманням життєво важливих послуг.

5. Розглянуто специфіку поточного етапу децентралізації в Україні, та встановлено що серед вагомих досягнень цього процесу можна визначити нарешті завершення об'єднання територіальних громад, удосконалення

механізму об'єднання громад, укрупнення районів, проведення бюджетної децентралізації.

6. Досліджено вектори оптимізації функціонування органів місцевого самоврядування, які полягають у веденні Єдиного державного веб-порталу електронних послуг та Єдиного державного порталу адміністративних послуг, які забезпечать ведення в електронній формі реєстру адміністративних (публічних) послуг, функцій щодо здійснення державного контролю (нагляду).

7. Запропоновано підходи до удосконалення процесів локальної демократії, а саме: необхідно продовжити досліджувати у напрямі побудови європейської моделі самоврядування в Україні, яка повинна бути наповнена чітким змістом для розроблення нових, більш ефективних механізмів організації роботи місцевого управління та самоврядування, враховуючи соціально-економічні, історичні, культурні, суспільно-політичні та правові чинники.

Можна дійти висновків що в Україні на сучасному етапі, одним із основних механізмів політики є законодавча база, яка складається із законів, постанов та інших правових актів, що регулюють відносини між різними рівнями влади та забезпечують розвиток території. Крім того, бюджетні відносини є важливим механізмом регулювання грошових потоків між різними рівнями влади та фінансового забезпечення регіонального розвитку в цілому.

Підводячи підсумок всьому вище сказаному, можна відзначити:

1) побудова ефективних моделей управління неможлива без повноцінного функціонування територіальних громад в системі публічної влади в Україні;

2) громаду можна вважати ефективною тоді, коли більшість її членів будуть ідентифікувати себе з нею, при цьому вони мають усвідомлювати наявність спільних інтересів і брати участь у їх реалізації;

3) для правової системи України найголовнішим повинно стати зміцнення гарантій місцевого самоврядування, удосконалення механізмів захисту прав та інтересів територіальних громад, їх органів, посадових осіб, а також гарантії забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина на місцевому, регіональному та міжрегіональному рівнях.

Процес конституційного та законодавчого регулювання статусу територіальної громади України триває й надалі. Вони повинні сприяти розвитку місцевої демократії та становленню і незалежному функціонуванню спроможних територіальних громад як первинних суб'єктів місцевого самоврядування в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вольський О.І. Науковий журнал «Політикус» випуск 1.2021.
2. Бурега В.В. Соціальний феномен державного управління та місцевого самоврядування: точки зіткнення / В.В. Бурега // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління. — 2014. — Т. 15. — Вип. 281. — С. 15—24.
3. Возний С.О. Місцеве самоврядування як політичноправовий інститут / С.О. Возний // Вісник НАДУ. — №1. — 2014. — С. 82—87.
4. Горбатенко В.П. Політична модернізація і місцеве самоврядування / В.П. Горбатенко // Правова держава: Щорічник наукових праць. — К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 1996. — Вип. 7. — С. 203.
5. Європейська хартія місцевого самоврядування. м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036
6. Зимогляд В.Я. Місцеве самоврядування як феномен культури / В.Я. Зимогляд // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. — Х.: Право, 2013. — № 2 (16). — С. 250—260.
7. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретикоісторичний і порівняльноправовий аналіз / Н.В. Камінська. — К.: КНТ, 2010. — 232 с.
8. Гончар С. В., Наукові праці. Державне управління Випуск 278. Том 290, 2017.
9. Інтернет ресурс.
https://komsamovr.rada.gov.ua/news/main_news/83760.html
10. Конституція України. 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96#%D0%B2%#D1%80>
11. Костючков С.К. Місцеве самоврядування як фактор становлення громадянського суспільства в Україні: автореф. дис. ... зі спец. 23.00.02

"Політичні інститути та процеси" / С.К. Костючков. — Сімферополь, 2011. — 16 с.

12. Кравченко В.В. Органи місцевого самоврядування: теоретичні підходи до визначення поняття / В.В. Кравченко // Правничий вісник Університету "КРОК". — 2011. — Вип. 10. — С. 4—10.

13. Місцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях: Колективна монографія / За заг. ред. Р.М. Плюща. — К.: Рідна мова, 2016. — 808 с. 102 Інвестиції: практика та досвід № 8/2017

14. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації: наук. доп.; [редкол.: Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, В.В. Толкованов та ін.] / За заг. ред. Ю.В. Ковбасюка. — К.: НАДУ, 2014. — 128 с.

15. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: Колективна монографія / За заг. ред. Р.М. Плюща. — К.: Рідна мова, 2016. — 744 с.

16. Місцеве самоврядування: 10 років здобутків; [за ред. М. Пухтинського]. — К.: Атіка, 2002. — 368 с.

17. Погорілко В.Ф. Місцеве самоврядування; Юри# дична енциклопедія: в 6 т. [редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін.]. — К.: Українська енциклопедія, 2001. — Т. 3. — 792 с.

18. Стратегія сталого розвитку "Україна — 2020"; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www.reforms.in.ua/ua/proekty/2020](http://www.reforms.in.ua/ua/proekty/2020).

19. Феномен / Вікіпедія — вільна енциклопедія; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B5%D0%BD%#D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD

20. Шаповал В. Сутнісні характеристики місцевого самоврядування / В. Шаповал // Право України. — 2002. — № 3. — С. 48—54.

21. Шаповал В.М. Категорія "орган державної влади" в конституційній теорії і практиці / В.М. Шаповал / / Ідеологія державотворення: історія і сучасність: ма# теріали науково#практичної конференції, 22–23 листопада 1996 р. — К.: Генеза, 1997. — С. 178—180.

22. Norton A. What East European Democracies Might Learn From the West / A. Norton. — A. Couison (ed) Local Government in Eastern Europe, Edward Elgar. — 1995. — P. 279.
23. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн : підручник / А.З.Георгіца. / - Тернопіль : Астон, 2003. - 432 с.
24. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні: підручник. / за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, Вид-во “Фенікс”, 2010. – 375 с.
25. Plaček M., Ochrana F., Půček M., Nemes J. Fiscal Decentralization Reforms: The Impact on the Efficiency of Local Governments in Central and Eastern Europe. Springer Nature, 2020. 209 p.
26. Організація та функціонування представницьких органів місцевого самоврядування в зарубіжних країнах : наук. розробка / авт. кол. : О. Д. Лазор, Х. М. Кохалик та ін.; за наук. ред. О. Д. Лазор. - К. :НАДУ, 2009. - 44 с.
27. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001 (із змінами, внесеними згідно з постановою КМУ № 750 від 16. 05. 2007). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-2006-%EF>
28. Про заходи щодо виконання Програми державної підтримки розвитку місцевого самоврядування: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.03.02 р. № 123.– Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
29. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [Архівовано 5 травня 2021 у Wayback Machine.]
30. Старецька Л. І., Томнюк О. Є., Луценко З. М., Юрченко М. М. Місьцеве самоврядування: оглядовий курс. Навчальний посібник. — К., 2006 — 78 с. — (Навч. прогр. для працівників місц. самоврядування)

31. Stanilov K., Sýkora L. Confronting Suburbanization: Urban Decentralization in Postsocialist Central and Eastern Europe. John Wiley & Sons, 2014. 360 p.
32. Кравченко В. Місцеве самоврядування в історії України// Право України. — 1994. — № 4
33. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Місцеве самоврядування в Україні: історія, сучасність, перспективи розвитку. — К., 2001
34. Педак І. Місцеве самоврядування в Україні: історико-правовий аспект // Управління великим містом: адміністрування та безпосередня демократія / Проблеми теорії і практики. — Львів, 2004. — С.461-469
35. Прієшкіна О. Проблеми розвитку правової бази місцевого самоврядування в Україні// Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. — 2000. — № 1
36. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Актуальні проблеми виконання Законів України: «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації». — К., 2002
37. Орзіх М., Баймуратов М. Международные стандарты местного самоуправления: Учебное пособие. — Одеса, 1996
38. Крючков М., Зельницький А., Удовенко П. Історико-правові аспекти становлення і розвитку місцевого самоврядування: світовий та український досвід. — К., 1998
39. Смирнова Т. С. Правове регулювання місцевого самоврядування в Україні: Навчальний посібник. — К., 2001
40. Гринишин М., Трохимчук С. Місцеве самоврядування в Україні та Польщі на шляху до спільного європейського дому. — Львів, 2002
41. Батанов О. В. Територіальна громада — основа місцевого самоврядування в Україні. — К., 2001
42. Золотов В. В., Макашева З. Муниципальное управление. — М., 2002
43. Воронкова В. Г. Муниципальный менеджмент. — К., 2004

44. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України. — К., 2003
45. Громадянське суспільство і політика органів місцевого самоврядування. — Львів, 2003
46. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Основи муніципального менеджменту. — К., 2003
47. Куць К. А. Управління столичною метрополією. Управління великим містом: адміністрування та безпосередня демократія. — Львів, -2003 — С. 236—252
48. Муніципальне право України. — К, 2001. — С. 151—204
49. Смирнова Т. С. Правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. — К, 2001
50. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні. — К., 2001
51. Міллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. — К., 1996
52. Зеленько Г. Навздогін на модернізація: досвід Польщі та України. — К., 2003. — С . 89-106
53. Гураль П. Стратегія реформування системи територіальної організації влади в Україні// Управління великим містом: адміністрування та безпосередня демократія (проблеми теорії та практики). — Львів, 2004. — С.101-110.
54. Розвиток міської громади: запровадження нових технологій муніципального управління: Практичний посібник/ за ред. В.Кравченка та В. Д. Полтавець, науковий консультант М.Пітцик.-К., 2006
55. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування : результати другої хвилі соціологічного опитування / Київський міжнародний інститут соціології [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Analitychnyi>
56. Кращі практики місцевого самоврядування/ видання Асоціації міст України та громад.-К., 2005—2006

57. Розпорядження Кабінету міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333-р «Про схвалення концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні»

58. Закон України від 15 вересня 2015 року № 677-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)»

59. Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-18 «Про співробітництво територіальних громад»

60. Закон України від 05 вересня 2015 року № 157-19 «Про добровільне об'єднання територіальних громад»

61. Закон України від 03 листопада 2020 № 943-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі»

62. Закон України від 09 квітня 2015 року № 320-19 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства»

63. Бюджетний кодекс України від 09 грудня 2015 року № 2456-17

64. Податковий кодекс України від 20 вересня 2015 року № 2755-17

65. «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», Указ Президента України від 30.09.2019

66. Порядок зарахування частини акцизного податку з виробленого в Україні та з ввезеного на митну територію України пального до бюджетів місцевого самоврядування, постанова КМУ від 23.12.2023 № 1427

67. Фінансове забезпечення розвитку сільських територіальних громад: монографія / І. Сторонянська, А. Пелехатий; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього. — Львів: ІРД ім. М. І. Долішнього НАНУ, 2014. — 190 с. — (Проблеми регіон. розвитку). — Бібліогр.: с. 166—181.

68. Фонд Східна Європа (2016). *Місцеве самоврядування в Україні та світі. Цікаві факти (брошура)*. Київ. Архів оригіналу за 21 січня 2022. Процитовано 4 квітня 2021.

69. Руденко О. М., Козюра І. В., Ткаленко Н. В., Маргасова В. Г. (2016). *Історія та теорія місцевого самоврядування: навчальний посібник*. Київ: Кондор-Видавництво. ISBN 978-617-7458-10-3.

70. Утвенко, В. В. (2017). *Теорія та історія місцевого самоврядування: Навчальний посібник*. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал». ISBN 978-617-02-0180-5. Архів оригіналу за 21 січня 2022. Процитовано 4 квітня 2021.

71. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації: наукова доповідь / за заг. ред. проф. Ю. В. Ковбасюка. — Київ : Національна академія державного управління при Президентові України, 2014. — 128 с. Архівовано з джерела 31 березня 2020

72. Овчаренко, В. А. Місцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, становлення та перспективи / В'ячеслав Андрійович Овчаренко. – Київ : Логос, 2014. – 911 с.

73. Сарнецька, Я. А. Місцеве самоврядування : еволюція сутності та статусу / Я. А. Сарнецька // Економіка та держава : міжнар. наук.-практ. журн. – 2019. – № 8. – С. 87-92.

74. Анатолій Ткачук: Бачення та поради на непростий 2021-й. Реанімаційний пакет реформ : веб-сайт. URL: [https:// rpr.org.ua/news/anatoliy-tkachuk-bachennia-ta-porady-na-neprosty-2021-y/](https://rpr.org.ua/news/anatoliy-tkachuk-bachennia-ta-porady-na-neprosty-2021-y/)

75. Бурдяк В.І. Регіональні практики формування органів влади в ОТГ Чернівецької області. *Влада та управління: Збірник наукових праць*. Вип. 6. Чернівці: «Букрек», 2019. С.98-108 URL: <https://www.academia.edu/41005962/>

76. *Влада та управління Збірник наукових праць Вип 6 Чернівці Б укрек 2019 264 с*

77. Бюджетна децентралізація: ключові виклики та досягнення. Економічна правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/07/24/663318/>

78. Сайт Центральної виборчої комісії [Електронний ресурс] - Режим доступу:

https://www.driv.gov.ua/portal!/cm_core.cm_index?option=ext_gromada&prejim=1&pmn_id=145

79. Децентралізація в Україні: Досягнення, надії і побоювання. International Alert/Український незалежний центр політичних досліджень. URL:https://www.international-alert.org/sites/default/files/Ukraine_Decentralisation_UK_2017.pdf

80. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Аналітична доповідь. Авт.: Жаліло Я.А., Шевченко О.В., Романова В.В. та ін. Національний інститут стратегічних досліджень. К.: 2019. 115 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/2019.pdf>.

81. Деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2020 № 1113. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1113-2020-%D0%BF#Text>

82. Загальна інформація / «Децентралізація»: веб-сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/about>.

83. Західна О.Р., Жовтяк, К.В. Бюджетна децентралізація в Україні: її особливості та сучасний стан. Науковий погляд: економіка та управління. 2019. №4. С. 111-118. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3915/17%20%D0%97%D0%B0%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B0%20%D0%9E.%D0%A0..pdf> .

84. Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» від 15.07.2021 № 1689-IX

85. Круглашов А.М. Європейська модель місцевого самоврядування: орієнтири для України. Влада та управління: збірник наукових праць. Вип. 5. Чернівці: „Букрек”, 2018. С. 29-42. URL: <http://cppk.cv.ua/i/2902274.pdf>.

86. Малиновський. В.Я. Міста в децентралізаційній реформі: проблеми і перспективи. Влада та управління: Збірник наукових праць. Вип. 6. Чернівці: «Букрек», 2019. С.12-21. URL: <https://www.academia.edu/41005962/>

87. Влада та управління Збірник наукових праць Вип 6 Чернівці Букрек 2019 264 с .

88. Мандрик А.І. Поточний стан та перспективи розвитку бюджетної децентралізації в Україні. Фінанси, митна та податкова справа: збірник наукових праць студентів / ред. кол.: Ситник Н.С., Ватаманюк-Зелінська У.З.

89. Управління містом. Підручник./Л.Г.Комаха, В.С.Колтун, Ю.Ф.Дехтяренко. За заг.ред.Ю.Ф.Дехтяренка. – К. – ВПЦ «Київський університет», 2023 . – 464 с.

90. Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього. Кол.Моногр. Авт.кол Л.Г.Комаха, І.В.Алексєєнко, В.А.Гошовська та інш. За заг.ред. Л.Г.Комаха, І.В.Алексєєнко. К.: ВПЦ «Київський університет», 2022, - 976 с.

91. Місцеве самоврядування [Текст] = Local Self-Government : підручник / за ред. В. М. Вакуленка, Ю. Ф. Дехтяренка, В. С. Куйбіди ; О. В. Берданова, Є. І. Бородін, Г. А. Борщ [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - Київ : НАДУ, 2019. - 672 с. : табл., рис. - Тит. арк., зміст парал. англ. - Слов.: с. 639-668. - Бібліогр. в кінці розд. - ISBN 978-966-619-409-4 : Б. ц.

92. Кампо В. М. Місцеве самоврядування в Україні / В. М. Кампо. – К. : Ін Юре, 1997. – 36 с.

93. Токвиль А. Демократія в Америці / А. Токвиль. – М. : Прогресс, 1992. – 554 с.

94. Земельний кодекс України, Кодекс України; Кодекс, Закон від 25.10.2001 № 2768-III

95. Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад (станом на 10.05.2017 р.) / Сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/wpcontent/uploads/2017/05/REYESTR-Dogovoriv-po-spivrobitnitstvu-standom-na-10.05.2017.pdf>.

96. Адміністративна реформа – історія, очікування та перспективи / В. П. Тимошук (упоряд.) ; [Центр політико-правових реформ]. – К. : Факт, 2002. – 51 с. 14.

97. Авер'янов В. Б. Спрямованість на забезпечення прав громадян – демократична сутність влади: виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Ін-Юре, 2002. – 459 с. 15.

98. Кузьменко О. В. Щодо доцільності запровадження інституту адміністративних послуг / О. В. Кузьменко // Право України. – 2007. – № 6. – С. 17.